

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**NEATŅEMAMĀS DAĻAS TIESĪGO ATSTUMŠANA NO
MANTOJUMA**

BAKALaura DARBS

Autore: Laura Censone

Studenta apliecības nr.: lc14020

Darba vadītājs: Mg.iur. Kristīne Zīle

RĪGA 2017

Satura rādītājs

Anotācija.....	3
Annotation.....	4
Ievads.....	5
1. Neatņemamās daļas tiesīgo jēdziens un vēsture.....	7
1.1. Neatņemamās daļas tiesīgā jēdziens.....	7
1.2. Vēsturiskā attīstība.....	15
2. Atstumšana no mantojuma.....	20
2.1. Atstumšanas jēdziens.....	20
2.2. Vispārējie atstumšanas pamati.....	23
3. Speciālie atstumšanas pamati.....	32
3.1. Augšupējo atstumšana.....	32
3.2. Laulāto atstumšana.....	34
Kopsavilkums.....	37
Izmantotā literatūra un avoti.....	38

Anotācija

Bakalaura darbs ir veltīts institūtam, kas regulē neatņemamās daļas tiesīgo atstumšanu no mantojuma. Darba gaitā izpētīts neatņemamās daļas tiesīgo jēdziens un vēsturiskā attīstība, kā arī atstumšanas no mantojuma jēdziens un pamati. Ir svarīgi izprast šī institūta nozīmi un regulējumu, tādēļ darba gaitā tika apkopota pieejamā literatūra, tiesu prakse, kā arī ārvalstu tiesību normu regulējumi par šo institūtu.

Šo institūtu mērķis ir noteikt tiesības testatora tuvākajiem radniekiem- izprasīt sev pienākošos neatņemamo daļu. Šīs tiesības ierobežo testatora pēdējās gribas izpaušumu.

Darba mērķis ir izprast, kā izveidojies pašreizējais neatņemamās daļas tiesīgo institūts un pierādīt, ka minētais regulējums ierobežo testatora pēdējās gribas izpaušuma brīvību. Darba autore vēlas izvirzīt pilnveidošanas priekšlikumus Latvijas Republikas Civillikuma regulējumā.

Atslēgvārdi: Atstumšana no mantojuma, neatņemamā daļa, neatņemamās daļas tiesīgie, mantojuma atstājējs, testators, mantinieki.

Annotation

The Bachelor's Thesis is devoted to the institute that regulates the inalienable shares of the eligible's exclusion from the inheritance. The concept and historical development of the inalienable shares as well as the exclusion from the heritage concept and basics of the eligible were researched in this thesis. It is important to understand the role of this institute and regulation, so in the course of this research the available literature, case law, as well as foreign law regulations of the Institute were summarized.

The aim of this research is to understand how the current inalienable shares of the eligible Institute came to be and to prove that those rules restrict the freedom of expressing the testator's last will. The author wishes to put forward proposals for improving the Latvian Civil Law framework.

The purpose of this Institute is to define the rights of the testator's closest relatives to demand the rightful inalienable shares. This right is limited by the last will of the testator.

Keywords: exclusion from the inheritance, inalienable shares, the eligibles of the inalienable shares, the deceased , testator, heirs,.

Ievads

Šajā darbā tiks pētīts un analizēts neatņemamās daļas tiesīgo institūts, tā rašanās vēsture, kā arī atstumšanas no mantojuma jēdziens, un pamati Latvijā. Veiksmīgākai darba izstrādei autore veiks nelielu ieskatu arī šī institūta ārvalstu regulējumos.

Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma¹ mantojuma tiesību sadaļa tika atjaunota un stājās likumīgā spēkā 1992.gada 1.septembrī.² Mantojuma tiesību sadaļu regulē Civillikuma 382.- 840.pants. Līdz šodienai šajā sadaļā ir veikti vairāki grozījumi.

Mantojuma tiesību institūts ir svarīgs, jo tas regulē kārtību kādā citu personu īpašumā nonāk mantojuma atstājēja kustamā, nekustamā manta, kā arī citiem atdodamās tiesības un saistības. Šī tēma ir aktuāla, jo, pieaugot valsts labklājības līmenim, manāmi palielinās arī tās iedzīvotāju ekonomiskā situācija. Piemēram, 2005.gadā minimālā mēneša alga Latvijā bija 80 lati, bet šobrīd tie ir 360 EUR.³ Tātad, palielinoties iedzīvotāju ienākumiem, palielinās arī to īpašuma masa. Mantojuma tiesību regulējums nosaka kārtību, kādā manta reāli pāriet pie cita tiesību subjekta.⁴ Kā teicis, Dr.iur.profesors Kaspars Balodis: “Ja nebūtu mantojuma tiesību, tad mirušās personas manta ne vienam nepiederētu, mirušā parādnieki atbrīvotos no parādiem, bet kreditori nevarētu īstenot savus prasījumus, kas tiem iepriekš radušies pret mirušo personu.”⁵ Ņemot vērā principu, ka mantai, ja ne pilnībā, tad vismaz daļēji ir jāpaliek ģimenē,⁶ mantojuma atstājējs ne tikai var sastādīt testamentu, bet vēl arī pastāv neatņemamās daļas tiesīgo institūts.

Šis institūts ir pazīstams jau no romiešu tiesību pirmsākumiem.⁷ Laikam ritot, izveidojās romiešu mantošanas institūts, bet radās problēmas ar ģimenes locekļu atstumšanu no mantojuma, līdz ar to izveidojās arī neatņemamās daļas tiesīgo institūts.⁸ Dzīvē var būt situācijas, kad tuvāka emocionālā saikne ir izveidojusies ar personu, kura nepieder pie ģimenes.

Ar izstrādātā darba palīdzību autore vēlas izprast neatņemamās daļas tiesīgo institūta būtību, izpētīt un izanalizēt atstumšanas no mantojuma pamatus, kā arī, atspoguļot problemātiku, kas radusies, pastāvot šim institūtam.

¹ Civillikums: LR. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418>, [Aplūkots: 2017.gada 2.aprīlī]

² Latvijas Republikas likums. “Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību”. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=75530>, [Aplūkots:2017.gada 17.maijā]

³ Latvijas Republikas Labklājības Ministrija, Minimālā darba alga. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/2525>, [Skatīts: 17.05.2017.]

⁴ Balodis K., Ievads Civiltiesībās. Zvaigzne ABC, 2007., 38.lpp.

⁵ Turpat.: 38.lpp.

⁶ Turpat.: 39.lpp.

⁷ Birziņa L., Romiešu tiesības. Mācību līdzeklis, Rīga: 1997., 86.lpp.

⁸ Birziņa L., Romiešu tiesību vēsture. Rīga: LR Nacionālā Aizsardzības Akadēmija, 1996., 69.-72.lpp.

Darbā liela uzmanība tiks vērsta uz šī institūta regulējumu Civillikumā, analizējot atsevišķas normas., kopsakarībā ar tiesu praksi un ārvalstu avotiem.

Autore izvirzījusi uzdevumus sekmīgākai darba izstrādei – analizēt neatņemamās daļas tiesīgo jēdzienu un izpētīt tā vēsturisko attīstību. Izpētīt pašreizējo neatņemamās daļas tiesīgo institūta regulējumu un salīdzināt to ar ārvalstu regulējumu. Analizēt atstumšanas no mantojuma pamatus un piedāvāt savus labojumus.

Lai izpildītu minētos uzdevumus, autore izveidojusi sekojošu bakalaura darba struktūru– darbs sastāv no ievada, trīs nodaļām, sešām apakšnodaļām un kopsavilkuma. Darba mērķis ir izprast kā izveidojies pašreizējais neatņemamās daļas tiesīgo institūta regulējums, kādi ir pamati atstumšanai no mantojuma. Identificēt problemātiku un piedāvāt savus labojumus. Darbā izmantotas vairākas zinātniski pētnieciskās metodes- vēsturiskā, analītiskā, salīdzinošā un gramatiskā. Salīdzinošā metode tika izmantota, lai salīdzinātu šobrīd spēkā esošās Civillikuma tiesību normas atšķirībā no agrāk esošajām. Tika veikts neliels salīdzinājums ar ārvalstu tiesību normām. Vēsturiskā metode tika pielietota, lai izprastu, kā ir izveidojies pašreizējais mantojuma tiesību regulējums. Analītiskā metode tika pielietota, lai analizētu dažādu autoru viedokļus, zinātniskos komentārus un tiesu nolēmumus. Skaidrojot jēdzienus, tika izmantota gramatiskā tulkošanas metode.

Darbā izmantoti šādi avoti- Latvijas Republikas Civillikums, Latvijas Republikas Krimināllikums, Ministru kabineta noteikumi, zinātniski pētnieciskie darbi, zinātniskā literatūra, tiesu prakse, oficiālās publikācijas un interneta resursi.

1. NEATŅEMAMĀS DAĻAS TIESĪGĀ JĒDZIENS UN VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA

1.1. Neatņemamās daļas tiesīgais

Neatņemamā daļa ietver sevī to, ko tās tiesīgie saņēmēji no mantojuma atstājēja un uz ko attiecas Civillikuma 757.pantā paredzētais pievienojuma pienākums, kā arī legāti. Gadījumos, kad ar testamentu nav novēlēta visa mantojuma atstājējam piederošā manta- uz nenovēlēto daļu darbojas likumiskā mantošana.⁹

Civillikuma 423.pants nosaka, ka neatņemamās daļas tiesīgie ir laulātais un lejupejie, bet, ja nav lejupejo, kas pārdzīvojuši mantojuma atstājēju, tad laulātais un tuvākās pakāpes augšupejie. Šāds iedalījums vēsturiski radies, jo neatņemamās daļas tiesīgie varētu būt tikai paši tuvākie ģimenes locekļi. Par tuvākajiem iespējams uzskatīt tos uz kuriem, mantojuma atstājēja vēl dzīvam esot, gulstas alimentu pienākumi, tātad, tie ir bērni, bet viņu nāves gadījumā bērnu bērni, laulātais un augšupejie. Ņemot vērā to, ka alimentu pienākumi negulstas uz brāļiem un māsām- tie netiek iedalīti pie neatņemamās daļas tiesīgo loka.¹⁰

Neatņemamās daļas tiesīgajiem ir tikai prasījuma tiesība uz neatņemamās daļas izdošanu naudā (788.p.). Tiesība uz neatņemamo daļu ir mantojama un tālāk nododama tiesība. No šī panta izsecināms, ka, ja pirmās pakāpes lejupejie nepārdzīvo savus vecākus, to daļu var izprasīt mirušo lejupejie. Šāda tiesība nebūtu spēkā gadījumos, kad neatņemamās daļas tiesīgais atteicies no savas daļas, saskaņā ar Civillikuma 423.panta ceturto daļu.

Vienlaikus Civillikuma 423. pants ir papildināts ar vairākām daļām, kas gan precizē neatņemamās daļas tiesīgo tiesības, gan arī ievieš pilnīgi jaunus, bet materiālajai radnieku aizsardzības sistēmai atbilstošus noteikumus. Tā, piemēram, CL 423. panta otrās daļas 1. teikums paredz, ka neatņemamās daļas tiesīgajiem ir tikai prasījuma tiesība uz neatņemamās daļas izdošanu naudā (788. p.). Minētais atbilst Civillikuma 425. panta noteikumiem, kā arī paskaidro Civillikuma 788. pantā noteikto. Pēc 2014.gada 1.jūlija grozījumiem tika izteikts viedoklis, ka ar šīs normas spēkā stāšanās tiks pielikts punkts duālai praksei attiecībā uz neatņemamās daļas izdošanu, ar to domājot, tiesu praksi gadījumos, kad tiek celtas prasības par neatņemamās daļas izdalīšanu un praksi zvērinātu notāru vestajās mantojuma lietās.¹¹

⁹ Gencs Z., Krauze R., Latvijas Republikas Civillikuma komentāri mantojuma tiesības (382.-840.p.), Rīga: Mans īpašums, 1997., 57.lpp.

¹⁰ Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr.1/2. V. Bukovskis, "Latvijas mantojuma tiesību projekts", Rīga: A. Gulbja grāmatu izdevniecība, 1931., 46.lpp.

¹¹ Zīle K., Neatņemamās daļas tiesīgā jēdziens, tiesību un pienākumu saturs civillikumā. Latvijas Universitātes 5. starptautiskā zinātniskā konference, velāta Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 95.

Civillikuma 425.panta regulējumā ir noregulēta neatņemamās daļas masa, kas ir 1/2 no tās mantojuma daļas vērtības, kādu neatņemamās daļas tiesīgais mantotu pēc likumiskās kārtības.

Lai katrā individuālā gadījumā būtu iespējams aprēķināt neatņemamās daļas masu, nepieciešams aprēķināt kādu daļu neatņemamās daļas tiesīgais būtu ieguvis likumiskās mantošanas kārtībā. Aprēķināšanas modulis izriet no Civillikuma 393., 396., 410. un 414.panta. Vadoties no iepriekš minētajiem pantiem, redzams, ka gadījumos kad mantojuma atstājēja bērnu skaits mazāks par četriem pārdzīvojušais laulātais saņem bērnu daļu, savukārt, ja bērnu skaits ir četri un vairāk, tad 1/4 daļu.(CL 393.p.) Gadījumos kad mantojuma atstājējam nav lejupejo- pārdzīvojušais laulātais saņem pusi no mantoju un vēl dzīvokļa iekārtu, otra puse pienākas augšupējiem. Pārdzīvojušais laulātais var saņemt visu mantu tikai gadījumos kad mirušajam laulātajam nav ne lejupejo, ne adoptēto, ne augšupējo, kā arī brāļu, māsu, pusbrāļu, pusbāru vai to bērnu.(CL 396.p.) Civillikuma 414.pantā noteikts, ka, ja mantojuma atstājējam paliek otrā šķirā augšupējie un bez tam īstie brāļi un māsas, kā arī pirms viņa mirušo īsto brāļu un māsu bērni, tad puse no mantojuma pāriet augšupējiem, bet otra puse brāļiem un māsām un mirušo brāļu un māsu bērniem; augšupējie, kā arī brāļi un māsas dala savas puses līdzīgās daļās, t. i. pēc galvām, bet mirušo brāļu un māsu bērni pēc ciltīm.

Kad manto vairāki augšupējie, vienalga, vai vieni paši, vai kopā ar brāļiem un māsām un brāļu un māsu bērniem, tuvākie nepielaiž mantot tālākos. Vienāda tuvuma augšupējie manto pēc līnijām, tā ka no visas viņu daļas tēva līnija saņem vienu pusi, bet mātes līnija - otru. Ja vienai vai otrai līnijai ir vairākas atzarojumu līnijas, tad pēdējās dala mantojumu arī pēc līnijām.

Vadoties pēc iepriekš minētajiem likuma pantiem, ir iespējams aprēķināt kāda daļa pienāktos ģimenes locekļiem likumiskās mantošanas gadījumā, savukārt, izdalot attiecīgo daļu uz pusēm ir iespējams aprēķināt neatņemamās daļas tiesīgajam pienākošos daļu.

Neatņemamās daļas tiesīgajiem saskaņā ar Civillikuma 423.panta otro un trešo daļu ir tiesības izprasīt sev pienākošos neatņemamo daļu. Civillikuma 788. pantā noteikts, ka, ja iestājies apstākļi kad mantojuma atstājējs sastādījis testamentu un bez likumiska iemesla atstūmis neatņemamās daļas tiesīgo, tad iespējams izprasīt, lai nodala tam pienākošos daļu, vai arī, ja tam novēlēts mazāk par šo daļu- lai to papildina. Gadījumos, kad mantojuma atstājējs ir centies atstāt bez savas daļas tā tiesīgo, izmantojot mantojuma līgumu- atraidītais tomēr var izprasīt savu daļu saskaņā ar Civillikuma 642.pantu.

Mantinieka prasība par neatņemamās daļas izdošanu ir mantojuma prasības veids, jo atbilst mantojuma prasības priekšnoteikumiem.¹²

Gadījumos kad ar testamenta palīdzību sastādīts pēdējās gribas rīkojums, taču tas neaptver visu mantojuma masu- uz nenovēlēto daļu atklājas likumiskās mantošanas kārtība. Tādā gadījumā neatņemamās daļas tiesīgais var iegūt ne mazāk kā pusi no tā, kas pienāktos visas mantas dalīšanas gadījumā pēc likuma un tādā gadījumā testaments nav grozāms.¹³ Apstākļos kad mantas nenovēlētā daļa nenodrošina neatņemamās daļas tiesīgā daļu, tad par trūkstošo daļu nepieciešams grozīt testamentu. Tādā veidā, samazinot testamentā novēlēto tik tālu, cik nepieciešams, lai neatņemamās daļas tiesīgais varētu saņemt sev pienākošos daļu kopā ar likumiskās mantošana kārtā iegūto.¹⁴

Analizējot iepriekš minētos likuma pantus, autore secina, ka šādas neatņemamās daļas tiesīgā privilēģijas skar ne tikai testatora pēdējās gribas izteikumu, bet arī mantinieka, kurš norādīts testamentā, daļu.

Katra persona var izvēlēties, vai pēc savas nāves atstāt pēdējās gribas rīkojumu, vai ļaut likumam noregulēt mantošanas kārtību. Lielai daļai cilvēku nav iebildumu ka attiecīgo mantojumu saņem ģimenes locekļi, taču ir gadījumi kad testators visu vēlas atstāt tikai vienam radniekam vai personai, kura nepieder pie ģimenes, piemēram, kaimiņam. Tas, autores skatījumā, ir pareizi, jo tā ir testatora brīvā griba. Ja nav atstāts pēdējās gribas rīkojums, tad dominējošā ir likumiskā mantošana, kura vispirms sargā tuvāko radnieku intereses.¹⁵ Pilnīga testamenta taisīšanas brīvība mēdz skart tuvāko radnieku intereses. Tas kalpo par iemeslu, kādēļ ilgu gadu garumā likumdevēji ir centušies aizkavēt testamentāro rīkojumu pilnīgu brīvību.¹⁶ Darba autore uzskata, ka neatņemamās daļas tiesīgo institūts ir būtisks ierobežojums testatora brīvās gribas izpaušmei.

Ar neatņemamās daļas tiesīgo institūta palīdzību tiek pasargāti tuvākie ģimenes locekļi no palikšanas bez mantas, tomēr, autore uzskata, ka nav pareizi dzīvot, paļaujoties tikai uz faktu, ka, kaut kad būs iespējams saņemt mantojumu. Tādā gadījumā izveidotos situācija, kurā neatņemamās daļas tiesīgie gaida mantojuma atstājēja nāvi, lai beidzot varētu iegūt mantojumu. Analizējot neatņemamās daļas tiesīgo institūtu, rodas pamats domāt, ka visiem ģimenes locekļiem pieder tikai viens īpašums, uz kuru gaida visa ģimene, lai nepaliktu trūcumā.

¹² Švemberga A., Mantojuma prasība. Neatraidāmā mantinieka prasība par neatņemamās daļas izdošanu. Jurista Vārds. 2003.gada 8.jūlijs, Nr. 25/26 (283/284), 21.lpp.

¹³ Genes Z., Krauze R., Latvijas Republikas Civillikuma komentāri mantojuma tiesības (382.-840.p.), Mans īpašums, Rīga, 1997., 57.lpp.

¹⁴ Turpat.: 57.lpp.

¹⁵ Sīkāk skatīt: Civillikums LR 390.pantu, Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90222> , [Aplūkots: 2017.gada 13.maijā]

¹⁶ Krūmiņa I. Vai neatraidāmais mantinieks ir mantinieks. Jurista Vārds 2008. 1. aprīlis, Nr.13, 1.lpp.

Civillikuma 422.pants ietver testatora brīvās gribas ierobežojumu, kas paredz, ka mantojuma atstājēja ģimenes locekļi tiek nodrošināti ar savu neatņemamo daļu.¹⁷

Likumiskā mantošana, protams, sargā tuvāko ģimenes locekļu intereses, tomēr pilnīga testamenta taisīšanas brīvība tās var skart. Likumdevēji visos laikos ir centušies aizkavēt testamentāro rīkojumu pilnīgu brīvību, dažādos veidos to ierobežojot, vai, nosakot pašreiz pastāvošo neatņemamās daļas institūtu.¹⁸

Pirms 2014.gada grozījumiem Civillikuma 423.pants tika izteikts šādā redakcijā: “Neatraidāmie mantinieki ir laulātais un leļupējie, bet, ja pēdējo nav, tad tuvākās pakāpes augšupējie.”¹⁹ Šāds formulējums radīja neskaidrības. Nebija saprotams vai kā pēdējie bija domāti leļupējie un laulātais vai tikai leļupējie.²⁰ Šādas neskaidrības kalpoja par pamatu panta redakcijas grozīšanai.²¹ Kopš 2014.gada 1.jūlija tas aizstāts ar jēdzienu „neatņemamās daļas tiesīgie”.²² Šāda maiņa radās sakarā ar to, ka jēdziens neatraidāmie mantinieki varētu likt domāt, ka viņus obligāti jāmin testamentā, taču tas ir aplami, jo Civillikuma 422.pants nosaka, to, ka atraidītajiem ir tiesības izprasīt savu daļu.²³

Autores skatījumā, jēdziena maiņa bija nepieciešama, jo attiecīgajām personām ir tikai tiesība prasīt savu neatņemamo daļu. Tomēr jēdziena maiņa nemaina būtību, ka netiek ievērota mantojuma atstājēja pēdējā griba. Darba autore uzskata, ka tuvinieku aizsardzība vienlaikus ir mantojuma atstājēja pēdējās gribas būtiska ierobežošana.

Neatņemamās daļas tiesīgo institūts tiek pamatots ar vecāku un bērnu savstarpējām attiecībām. Jau agrāk izskanējis viedoklis, ka tas ir pavisam dabiski, ka vecāki saviem bērniem, kaut ko atstāj, jo no bērna dzimšanas brīža vecāki ir atbildīgi par bērnu, savukārt, vēlāk bērniem ir pienākums pret saviem vecākiem. Vecāki ir atbildīgi par saviem pēcnācējiem un tādēļ, ja visu dzīvi, ir pieradinājuši tos dzīvot pārticībā, tad būtu nepieciešams tiem atstāt kādu daļu mantojumā. Pamatā tās ir dabiskās cieņas jūtas, kuras neļauj visu mantojumu atstāt svešiem cilvēkiem, bet mēdz gadīties, kad šīs jūtas ir par vāju, taču tad to pašu panāk ar likumu.²⁴

¹⁷ Gencs Z., Krauze R. Civillikuma komentāri: Mantojuma tiesības Rīga: Mans īpašums, 1997., 23.lpp.

¹⁸ Krūmiņa I., Vai neatraidāmais mantinieks ir mantinieks. Jurista Vārds 2008. 1. aprīlis, Nr.13, 1.lpp.

¹⁹ Civillikums LR. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90222>, [Aplūkots: 2017.gada 15.maijā]

²⁰ Gencs Z., Krauze R., Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības (382.- 840.)Rīga: Mans īpašums. 1997., 53.lpp.

²¹ Grozījumi Civillikumā. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/266367-grozijumi-civillikuma>, [Aplūkots: 2017.gada 15.maijā]

²² 2014.gada 8.maija Grozījumi Civillikumā. pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2014/98.2> [Aplūkots: 2017.gada 4.maijā]

²³ Zīle K., Neatņemamās daļas tiesīgā jēdziens, tiesību un pienākumu saturs civillikumā. Latvijas Universitātes 5. starptautiskā zinātniskā konference, veltīta Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 95. Gadadienai Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi Rīga, 2014. gada 10.-11. novembris.623.lpp.

²⁴ Lange V., Neatraidāmi mantinieki pēc jauna civillikuma. Rīga: 1937., 1.-5.lpp.

Likumiskās mantošanas pamatā ir mantojuma atstājēja un likumisko mantinieku tuvākas vai tālākas ģimenes vai radniecības attiecības pēc principa²⁵, kurš izriet no Civillikuma 405.panta, ka, pirmām kārtām, manto tuvākie. No Civillikuma 390. un 391.panta izriet, ka tad, ja nav sastādīts ne testaments, ne mantojuma līgums mantošanas kārtību regulē likumiskais regulējums. Tas, savukārt, nosaka, ka pirmie manto paši tuvākie radnieki. Civillikuma 404.pants nosaka, ka, mantošanas kārtības ziņā izšķir četras likumisko mantinieku šķiras:

1) pirmā šķirā manto, bez pakāpju tuvuma izšķirības, visi tie mantojuma atstājēja lejupējie, starp kuriem, no vienas puses, un mantojuma atstājēju, no otras puses, nav citu lejupējo, kam būtu tiesība mantot;

2) otrā šķirā manto mantojuma atstājēja pēc pakāpes tuvākie augšupējie, kā arī mantojuma atstājēja īstie brāļi un māsas un pirms viņa mirušo īsto brāļu un māsu bērni;

3) trešā šķirā manto mantojuma atstājēja pusbrāļi un pusemāsas un pirms viņa mirušo pusbrāļu un pusemāsu bērni;

4) ceturta šķirā manto pārējie pēc pakāpes tuvākie sāņu radnieki, neizšķirot pilnīgo radniecību no nepilnīgās.

Testamenta veidošanas gadījumā mantu iespējams novēlēt ne tikai radniekiem. Mantojuma atstājējs ir tiesīgs visu savu mantu vai tās daļu novēlēt jebkurai personai, kā fiziskai, tā juridiskai. Šo brīvās gribas izpaudumu Civillikumā apzīmē kā „pēdējās gribas rīkojumu” vai vienkārši par “testamentu”.²⁶ Tomēr šajā gadījumā ir paredzēti ierobežojumi- neatņemamās daļas tiesīgie. Šo ierobežojumu definē Civillikuma 422.pants, kas paredz, ka mantojuma atstājēja tuvākajiem ģimenes locekļiem ir tiesības izprasīt viņu neatņemamo daļu. Protams, tā ir tikai tiesība, nevis pienākums, respektīvi, ja ģimenes locekļi neprasa savu daļu- testamentārais mantinieks saņem visu.²⁷ Mūsdienās Civillikums ir sastādīts tā, ka tas ierobežo testēšanas brīvību, bet tas notiek ģimenes locekļu interesēs. Neatņemamās daļas tiesīgo institūts ir izveidots, lai ģimenes locekļi varētu prasīt, kaut daļu no tā kas viņiem pienāktos pēc likuma.

Kā mantinieki, tā neatņemamās daļas tiesīgie var atteikties no savām tiesībām. Ar to testators iegūst brīvību, rīkojoties ar savu mantu.²⁸

Visstabilākais no mantošanas pamatiem ir līgumiskā mantošana. Svarīga ne tikai stabilitāte, bet vēl svarīgi, ka tai ir priekšroka pret testamentāro un likumisko mantošanu. Tā stabilitāte izskaidrojama ar divpusēju vienošanos, proti, to nevar vienpusēji atcelt ne mantojuma atstājējs, ne līgumiskais mantinieks.²⁹ Civillikuma 639.pants nosaka, ka, līgumisko mantošanu

²⁵ Lange V., Neatraidāmi mantinieki pēc jauna civillikuma. Rīga: 1937, 1.-5.lpp

²⁶ Krauze R. Mantojuma tiesības Latvijas Republikā. Rīgā: KIF „Biznesa komplekss” 1994, 50.lpp.

²⁷ Genčs Z., Krauze R. Civillikuma komentāri: Mantojuma tiesības Rīga: Mans īpašums, 1997., 52.lpp.

²⁸ Lange V., Neatraidāmi mantinieki pēc jauna civillikuma. Rīga: 1937., 5.lpp.

²⁹ Alksnis V., Mantojuma tiesības. Mūsu īpašums. 1939, Nr.11, 173.lpp.

nodibina ar līgumu, ar kuru viens līdzējs otram vai vairāki līdzēji cits citam piešķir tiesību uz savu nākamo mantojumu vai tā daļu. Tādu līgumu sauc par mantojuma līgumu. Mantojuma līgumā viens līdzējs var arī piešķirt legātu otram līdzējam vai trešajai personai. Mantojuma līgumā atstumšana no mantojuma nav atļauta.

Arī iepriekš minētā panta gadījumā, neatņemamās daļas tiesīgie nav aizmirsti, jo šo līgumu var apstrīdēt gadījumā, ja tie nav ietverti līgumā. Likums nosaka, ka apstrīdēt šāda veida līgumu var, vēl mantojuma atstājējam dzīvam esot, tātad no brīža, kad līgums sastādīts. Ņemot vērā to, ka šāda tiesība izriet no likuma, nav pamata šāda veida prasības nepieņemt.³⁰

Mantnieks ir persona, kurai pieder mantojuma tiesība. Ar mantojuma prasību tiek aizsargāta mantojuma tiesības, respektīvi, iespēja iestāties mirušā mantiskajās attiecībās un šāda veida prasību var celt tikai mantnieks, kurš ir mantot spējīgs.³¹ Mantotspēja ir spēja iegūt mantojumu, juridiska iespēja kļūt par mantnieku. Mantotspēja ir katrai fiziskai un juridiskai personai, kurai ir tiesību spēja. Mantotspējai jāpastāv mantojuma atklāšanās dienā un jāturpinās līdz mantojuma pieņemšanai.³² Ar mantojuma prasību var aizstāvēt ne tikai tiesību iestāties mirušā mantisko attiecību kopībā, bet arī izprasīt mantojumu no citām personām, apstrīdot mantojuma tiesību.³³

Latvijas Civillikumā ietverto mantojuma prasību var tulkot plašākā un šaurākā nozīmē. Šaurākā nozīmē to var nosaukt par mantojuma izprasīšana prasību, tāpat kā romiešu tiesībās. Savukārt, plašākā nozīmē mantojuma prasība ir likumiskā, līgumiskā vai testamentārā mantnieka visu veida prasības savu mantojuma tiesību aizsardzībai pret citu mantnieku vai līdzmantnieku, ar kurām prasītājs prasa atzīt savas mantojuma tiesības prioritāti uz visu mantojumu vai vismaz tā daļu, vai proporcionāli palielināt sev pienākošos daudzumu.³⁴ Tāpat ir ticis norādīts, ka pret testamentu celtais strīds neatkarīgi no tā, kādu iemeslu dēļ tas izdarīts, vienmēr ir strīds par mantojuma tiesību, kuru aizstāv ar mantojuma prasību, piemēram, neatņemamās daļas tiesīgajam ir mantojuma tiesība uz savu daļu kā to nosaka Civillikuma 422.–426. pants, kā arī neatņemamās daļas tiesīgais var to izprasīt saskaņā ar Civillikuma 788.pantu.³⁵

³⁰ Gencs Z., Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. –Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 242.-243. lpp.

³¹ Gencs Z., Krauze R., Latvijas Republikas Civillikuma komentāri, mantojuma tiesības (382.-840.),Rīga: Mans īpašums. 1997., 667.lpp.

³² Girgensone B., Joksts O., Terminu skaidrojošā vārdnīca CIVILTIESĪBĀS (ģimenes un mantojuma tiesības), Rīga: SIA "Drukātava", 2012., 80.lpp.

³³ Gencs Z., Krauze R., Latvijas Republikas Civillikuma komentāri, mantojuma tiesības (382.-840.),Rīga: Mans īpašums. 1997, 667.lpp.

³⁴ Švemberga A., Mantojuma prasība. Mantojuma prasības definīcija. Jurista vārds. 2003.gada 8.jūlijs, Nr. 25/26 (283/284), 21.lpp.

³⁵ Gencs Z., Krauze R., Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības (382.–840. p.). Rīga: Mans īpašums. 1997, 216.–217. lpp.

Pētot citu valstu tiesību regulējumus, autore secina, ka Latvijas kaimiņvalstīs- Igaunijā un Lietuvā arī pastāv neatņemamās daļas tiesīgo institūts.

Arī Lietuvā tuvākās pakāpes radinieki manto saskaņā ar likumisko mantošanu, bet, ja ir atklājies testaments, tad tam tiek dota priekšroka. Atšķirībā no Latvijas Civillikuma, Lietuvā pastāv sešas pakāpes kādās iespējams mantot likumiskās mantošanas kārtībā- pirmajā šķirā manto lejupejie, otrajā, augšupejie un mazbērni (kas nedaudz atšķiras no Latvijas regulējuma), savukārt, no trešās līdz sestajai šķirai tiesīgi ir mantot visi pārējie. Tāpat kā Latvijā- laulātais netiek pievienots ne pie vienas no šķirām un tas manto kopā ar lejupejiem vai augšupejiem. Arī daļas kādas manto laulātais neatšķiras no Latvijas regulējuma.³⁶

Tāpat Igaunijas mantojuma tiesību regulējums nosaka, ka likumiskie mantinieki ir tuvākās pakāpes radinieki kā arī laulātais un tikai gadījumos, ja citu mantinieku nav mantojums var pāriet valsts īpašumā. Arī Igaunijas tiesības nosaka to, ka nav iespējams pārmantot personiskas saistības- tiesības, pienākumus. Igaunijā mantojuma līgums prevalē pār testamentu, savukārt abi iepriekš minētie pār likumisko mantošanu.³⁷ Tātad iespējams secināt, ka arī šis regulējums ir identisks Latvijas regulējumam.

Igaunijas Civillikuma regulējums nosaka to, ka neatņemamo daļu ir tiesīgi izprasīt tie, kuri būtu mantojuši pēc likumiskās kārtības. Kā arī tie nevar izprasīt mantojuma daļu, bet tās vērtību naudas izteiksmē. Un šī daļa ir identiska Latvijas regulējumam- 1/2 no tā, ko neatņemamās daļas tiesīgais būtu ieguvis likumiskās mantošanas kārtībā. Igaunijas regulējumā ir mazāk šķiru nekā Latvijā- trīs šķiras. Pie pirmās ietilpst visi lejupejie, pie otrās augšupejie, savukārt pie trešās- vecvecāki, kas ir atšķirīgi no Latvijas regulējuma.³⁸

Darba autore nonākusi pie secinājuma, ka Vācijas, Igaunijas un Lietuvas mantojuma tiesību regulējums ir līdzīgs Latvijā pastāvošajam. Visās iepriekš minētajās valstīs pastāv neatņemamās daļas tiesīgo institūts, ar mērķi, pasargāt ģimenes locekļus no palikšanas bez mantas. Pamatā atstumšanas jēdziens tiek regulēts, jo neatņemamās daļas tiesīgo nepieņemšana testamentā vien nenozīmē, ka viņi nemantos savu neatņemamo daļu. Civillikuma regulējumā rakstīts, ka atstumt no mantojuma var vienīgi pats testators. No Civillikuma 430.panta arī izriet, ka testators nevar no mantojuma atstumt neatņemamās daļas tiesīgo, ja to starpā ir notikusi samierināšanās. Pastāv arī iespēja, ka neatņemamās daļas tiesīgais var laboties, savas dzīves laikā. Taču, lai tādā gadījumā iegūtu mantojumu, tam nepieciešams laboties vēl pirms testamenta taisīšanas.

³⁶Berkmanas T., Gruodytė E., Joamets K., Kerikmäe., Pleps J., Rodiņa A. Inheritance law. The Law of the Baltic States.. Switzerland: Springer International publishing, 2017., 516.- 521.p.

³⁷ Berkmanas T., Gruodytė E., Joamets K., Kerikmäe., Pleps J., Rodiņa A. Characteristics of Estonia Succession Law. The Law of the Baltic States. Switzerland: Springer International publishing, 2017., 142.-143.p.

³⁸Ibid. ,145.,146.p.

No augstāk minētā iespējams secināt, ka, lai kādu formu, pēdējās gribas izpaudumam, neizvēlētos mantojuma atstājējs- neatņemamās daļas tiesīgajiem vienmēr būs iespēja izprasīt savu daļu. Pēc autores domām, šis noteikums ierobežo kā mantojuma atstājēja pēdējā gribas tiesības, tā mantinieka tiesības saņemt viņam novēlēto daļu. Darba autore tikai daļēji piekrīt Dr. iur. profesora K. Baloža teiktajam, ka: “Mantojuma tiesības ļoti respektē mantojuma atstājēja privātautonomiju.”³⁹ Šādam viedoklim var piekrist daļā par mantojuma atstājēja iespējām izvēlēties un sastādīt pēdējās gribas rīkojumu- testamentu vai mantojuma līgumu. Tomēr, ņemot vērā, neatņemamās daļas tiesīgo institūta esamību, testatora brīvā griba tiek ierobežota gadījumos kad tas vēlas atstumt neatņemamās daļas tiesīgos no tiem pienākošās daļas. Darba autore uzskata, ka neatņemamās daļas tiesīgo institūts ir nepieciešams daļēji. Autore piekrīt viedokļiem, ka ir nepieciešams pasargāt tuvākos ģimenes locekļus no palikšanas trūkumā, bet pēc darba autores domām, ne vienmēr palikšana bez mantojuma nozīmē palikšanu trūkumā. Civillikuma 422. panta pirmajā daļā noteikts, ka testators savam nāves gadījumam var brīvi noteikt par visu savu mantu, ar to ierobežojumu, ka viņa neatņemamās daļas tiesīgajiem atstājamas viņu neatņemamās daļas.

Darba autore piedāvā Civillikuma 422. panta pirmo daļu izteikt šādā redakcijā:

“Testators savam nāves gadījumam var brīvi noteikt par visu savu mantu, ar to ierobežojumu, ka gadījumā, ja neatņemamās daļas tiesīgajiem piešķirts trūcīgo statuss, tiem atstājamas viņu neatņemamās daļas.”

Trūcīgā statusa definīcija noregulēta Ministru kabineta noteikumu Nr.299⁴⁰, 2.pantā.

Šāds regulējums mazāk ierobežotu testatora pēdējās gribas brīvību, kā arī nepieļautu neatņemamās daļas tiesīgo palikšanu trūkumā, ja tie tiktu atstumti no mantojuma.

Darba autores ieskatā, testatora pēdējās gribas izteikuma brīvība ir jāciens un to jācenšas ierobežot pēc iespējas mazāk. Testatora pēdējās gribas pilnīgu brīvību radītu atteikšanās no neatņemamās daļas tiesīgo institūta, tomēr tas varētu radīt problēmas. Tomēr, lai neizveidotos situācijas kurās testators varētu atstāt trūkumā neatņemamās daļas tiesīgos, darba autore izvirzīja savus, augstāk minētos labojumus Civillikuma 422.panta pirmajā daļā.

³⁹ Balodis K., Ievads Civiltiesībās. Zvaigzne ABC, 2007, 38.lpp.

⁴⁰ 42. Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu: Ministru kabineta 2012.gada 30.marta noteikumi nr.299, Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/207462-noteikumi-par-gimenes-vai-atseviski-dzivojosas-personas-atzisanu-par-trucigu>, [Aplūkots: 2017.gada 17.maijā]

1.2. Vēsturiskā attīstība

Civiltiesību ideju principi un institūti izveidojušies jau romiešu tiesībās. Uz tām balstās arī tagad spēkā esošais 1937.gada Latvijas Civillikums.⁴¹

Romiešu tiesību sākumā vienīgais mantošanas pamats bija likums. Tikai vēlāk tika domāts par to kā un vai nodrošināt mantojuma atstājēja ģimenes locekļus. Iemesls tam bija vēlme ģimenes īpašumus atstāt pēc iespējas ģimenē, nevis nodot tālāk svešām personām. Likumos vispār nepastāvēja tāds jēdziens kā mantojums, tā vietā tika izmantots jēdziens ģimene.⁴² Vienlaikus ar pēdējās gribas rīkojuma pieaugošo popularitāti romiešu civiltiesībās tika integrēts neatraidāmā mantinieka institūts kā morāles normu respektēšanas garants un līdzeklis, par pamatu tā izveidei liekot tieši ģimenes tiesību principus.⁴³ Mantinieku atstumšanu no mantojuma dēvēja par “*exheredatio*”.⁴⁴

Neatņemamās daļas tiesīgais romiešu tiesībās tika saukts par “*noterbe*” vai “*heres*” “*necessarius*”. Tika izšķirti divi mantošanas principi- formālais un materiālais. Formālais noteica to, ka mantinieks bija vai nu jāieceļ, vai jāatstumj, bet to nevar apiet noklusējot- “*sui herdes aut instituendi aut exheredandi*”. Darba autore vairāk pievērsīsies materiālajam mantošanas principam. Šis princips nosaka, ka tuvākajiem likumiskajiem mantiniekiem ir tiesības uz zināmu mantojuma daļu.⁴⁵

Ja romiešu tiesībās likumiskajam mantiniekam netika piešķirta viņa mantojuma daļa, tad tas varēja celt sevišķu sūdzību- “*querela inoficiosi testamenti*”. Šīs sūdzības pamats bija, ka mantojuma atstājējs bija apgājis savu tuvinieku, tam neatstādams neko, jo bijis garā slims. Šādai sūdzībai nebija iemeslu gadījumos, ja testatoram bija dibināts iemesls savu radnieku atstumt no mantojuma. Likumsakarīgi, ka šādu sūdzību nevarēja celt arī gadījumos, kad testators savam tuviniekam atstāja viņa neatņemamo daļu jebkādā formā- mantojuma, legāta vai dāvinājuma. Savukārt, ja nebija atstāts arī tik daudz, tad varēja celt prasību- “*actio ad supplendam legitimam*”, lai papildina neatņemamo daļu.⁴⁶ No šī vēsturiskā atskata izriet, ka tikai garā slims cilvēks varēja atstāt savus tuviniekus bez mantojuma.

Personu uzskaitījums, kuri varēja izprasīt savu neatņemamo daļu bija līdzīgs mūsdienu regulējumam. Neatņemamās daļas tiesīgie bija lejupējie, bet, ja tādu nebija, tad augšupējie. Atšķirībā no mūsdienu regulējuma tie varēja būt arī brāļi un māsas, bet tikai izņēmuma kārtā-

⁴¹ Birziņa L., Romiešu tiesības. Otrais izdevums. Rīga: 2001., 3.lpp.

⁴² Ковнарева Н.Р. Римское Наследственное Право. Москва: Книжный мир, 2001. с.3.

⁴³ Damane L., Zīle K. Mantojuma tiesību problēmjaudājumu aktualizācija. Jurista Vārds, 2009.gada 13.janvāris Nr. 2 (245), 8.lpp.

⁴⁴ Birziņa L., Romiešu tiesības, mācību līdzeklis, Rīga: 1997., 86.lpp.

⁴⁵ Romiešu tiesības. Rokraksta vietā. [Latvija :b.a., b.i., 193-?]. 82.lpp.

⁴⁶ Turpat: 82.lpp.

gadījumos, ja viņiem tika dota priekšroka pret kādu “persona turpis”. Tās bija negodīgas, necienīgas personas ar ļaunu slavu.⁴⁷

Romiešu tiesību sistēmā tuvākās pakāpes mantinieki automātiski, līdz ar mantojuma atklāšanos, ieguva mantu. Svarīgi to pieminēt, jo romiešu tiesībās mantojuma prasība nepastāvēja kā viena prasība. Mantojuma prasības skaidrojumā vienlaikus ietilpa dažādas mantinieka prasības, kuras mantinieks varēja izmantot, lai aizsargātu savas skartās intereses.⁴⁸

Tāpat kā mūsdienās, arī senajā Romā ar testamenta palīdzību par mantiniekiem varēja iecelt personas, kuras nebija ģimenes locekļi. Šādā veidā bija iespējams par mantiniekiem iecelt tikai svešas personas un tādā veidā ģimenes piederīgos atstāt bez mantojuma. Šeit arī radās divi nesavienojami principi- nevarēja liegt mantojuma atstājējam brīvi rīkoties ar savu privāto mantu, taču nevarēja ļaut arī paaudzēm palikt trūcumā, nesāņemot neko. Tad radās ideja par apieto nomirēja tuvinieku, kaut daļēju nodrošināšanu, ko mūsdienās sauc par neatņemamās daļas tiesīgajiem.⁴⁹

Neatņemamās daļas masa līdz Justiniāna laikam bija $\frac{1}{4}$ no likumiskās daļas. Justiniāns to palielināja līdz $\frac{1}{3}$ un $\frac{1}{2}$, ja tā bija mazāka par $\frac{1}{4}$ no visa mantojuma.⁵⁰

Romā testatora testēšanas brīvība tika ierobežota tikai formāli. Būtība bija līdzīga mūsdienu regulējumam- tuvākie radinieki bija jāieceļ par mantiniekiem. Protams, bija iespējams arī atstumt kādu no mantojuma, bet, to nedrīkstēja darīt klusu ciešot. Šādas kārtības ietvaros, ļoti minimāli tika aizsargātas tuvāko ģimenes locekļu intereses. Tas tādēļ, ka, ievērojot pareizu formu, bija iespējams tieši atstumt tos no mantojuma. Šādas situācijas kalpoja par pamatu tam, kādēļ vēlāk Romā radās citi testatora ierobežojumi ar materiālu raksturu. Tādā veidā mazāka uzmanība tika pievērsta formai. Svarīgāks kļuva apstāklis vai mantiniekam ir atstāta manta testamentā, dāvinājuma vai legāta formā.⁵¹

Romiešu tiesībās mantojuma prasība netika definēta kā viena atsevišķa vai vienota prasība. Par mantojuma tiesību tika atzītas vairākas specifiskas prasības.⁵²

Vēlākajos gadsimtos parādījās arī citi testamentu veidi un nebija vairs tautas sapulču kontroles. Parādījās izteikta formalitāte pret neatraidāmajiem mantiniekiem, proti, mantojuma atstājējam vajadzēja tikai iecelt vai atstumt mantiniekus, taču nedrīkstēja tos apiet, klusu ciešot. Tas, protams, negarantēja pilnīgu mantojuma atstājēja ģimenes locekļu drošību pret tā kaprīzēm un patvaļu.⁵³

⁴⁷Romiešu tiesības. Rokraksta vietā. [Latvija :b.a., b.i., 193-?]. 82.lpp.

⁴⁸ Švemberga A., Mantojuma prasība. Jurista Vārds. 2003.gada 8.jūlija, nr 25/26 (283/284), 16.- 17.lpp.

⁴⁹ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Izdevniecība, “Zvaigzne”. 1977., 183.lpp.

⁵⁰ Romiešu tiesības. Rokraksta vietā. [Latvija : b.a. b.i., 193-?].82.lpp.

⁵¹ Lange V., Neatraidāmie mantinieki pēc jaunā civillikuma. Rīga: 1937., 6.lpp.

⁵² Поленак М., Пухан И., Акимовская, Римское право., Москва, 2000., 327.с.

⁵³ Ibid. 184.-185.lpp.

Atstumjot radniekus no testamenta, tie nebija pat jānosauc vārdā, taču, ja no mantojuma tika atstumts dēls, tad šo rīcību vajadzēja arī motivēt. Tas, protams, radīja neapmierinātību ģimenēs, jo būtībā izveidojās situācija, ka visas ģimenes kopīgi padarītā darba rezultātu varēja iegūt pilnīgi sveša persona. Tādēļ, republikas beigu posmā beidzot izveidojās radnieku aizsardzības institūts. Šis institūts darbojās sekojoši, proti, no mantojuma nevarēja atstumt lejupējos radniekus (bērnus), augšupējos (vecākus) kā arī brāļus un māsas. Šī aizsardzība nebija pilnīga, jo, ja testamentā norādītais mantinieks nebija uzskatāms par nicināmu personu, tas joprojām varēja saņemt kādu daļu no mantojumu. Daļas, kādās bija iespējams mantot, sākumā noteica tiesa, vēlāk paredzēja noteiktu lielumu.⁵⁴

Romiešu tiesībās nepilngadīgajam adoptētajam pēc imperatora Pija likuma bija tiesības uz neatņemamo daļu, bet tas tomēr nepalika par mantinieku. Tāds pats stāvoklis bija trūcīgai atraitei pēc romiešu tiesībām un pārdzīvojušam laulātam pēc ģermāņu tiesībām, ja pēdējam bija tiesības uz portio statutaria. Taču šīs personas nevarēja apstrīdēt testamentu, viņas varēja tikai reparācijas ceļā prasīt, lai viņām izdotu to, kas viņām pienākas. Par mantiniekiem viņas, tomēr ar to nepaliek un tāpēc arī neatbild par mirušā parādiem. Šādu iemeslu dēļ zinātnieki neatzina neatraidāmā mantinieka jēdziena paplašināšanu.⁵⁵

Viens no Livonijas tiesību avotiem bija tieši romiešu tiesību sistēma. Šajā laikā romiešu tiesību pamatprincipu pārņēma un sāka pielietot praksē Rietumeiropas valstis. Tas bija romiešu tiesību recepcijas process, kas savu augstāko pakāpi sasniedza feodālajā Vācijā.⁵⁶ Livonijas zemnieku mantošana bija cieši saistīta ar dzimtbūtniecisko sīko privātīpašumu. Vācu feodāļi, nosakot zemnieku mantošanas kārtību, galvenokārt, ievēroja savas intereses. Tiem nebija vienalga kas pēc dzimtcilvēka nāves turpinās vadīt viņu saimniecību. Laikā, kad tika sastādītas mantojuma tiesības, vācu feodāļi vadījās no tajā laikā pazīstamiem mantošanas principiem, tāpat romiešu tiesību principiem. Būtiski ir arī tas, ka šīs tiesības tika pielāgotas vācu feodāļu interesēm un nevis, piemēram, mantojuma atstājēja tuvāko radnieku interesēm.⁵⁷ Darba autore pozitīvi vērtē to, ka mūsdienās vairāk tiek domāts par mantojuma atstājēja tuvinieku nevis, piemēram, valsts interesēm.

Livonijas zemnieku tiesībās pastāvēja radikāli savādāks princips, nekā mūsdienās. Ja mūsdienās Civillikuma 393.,394. un citos pantos tiek minēti bērni kā lejupējie, tad Livonijas zemnieku tiesībās saglabājies sensenais princips par dēlu un meitu (bērnu dalīšanu) mantošanas

⁵⁴ Birziņa L. Romiešu tiesības. Otrais izdevums. Rīga: 2001., 85.-88.lpp.

⁵⁵ Lange V., Neatraidāmi mantinieki pēc jauna civillikuma, Rīga: 1937., 4.lpp.

⁵⁶ Kalniņš V. Latvijas PSR, feodālisma un topošā kapitālisma laikmets XI- XIX gs. Valsts un tiesību vēsture I. Izdevniecība "Zvaigzne", Rīga, 1972., 87.lpp

⁵⁷Turpat.: 91.lpp.

kārtību- ja dēlu nav, tad manto meitas.⁵⁸ Tātad būtībā pastāvēja bērnu dalīšana dzimtēs, kur dēls tika vērtēts augstāk par meitu. Šāda dalīšana lika izšķirt divas atsevišķas mantojuma masas- mātes un tēva, attiecīgi, kā jau minēts, tēvam piederošo mantoja dēli, mātei- meitas. Šāda sakarība izriet no latvju dainām, piemēram:

“Kungam bij, kungam būt,
Dēliņa arājam:
Kundziņš pili turēja,
Dēliņš tēva novadiņu.”⁵⁹

Dzimtībušanas institūts pamatā darbojās Baltijas gubernās mantošanas tiesības bija cieši saistītas ar privātīpašuma raksturu un privātīpašuma veidiem.

Krievijas impērijas sākumā pastāvēja dzimtīpašuma institūts. Šī institūta ietvaros nebija iespējams nekustamo īpašumu novēlēt ne vienam citam, izņemot ģimenes locekļus, jo pamatā pastāvēja tikai likumiskās mantošana.⁶⁰ Krievu civiltiesību kodeksa sastādīšanas komisija atcēla dzimtīpašuma institūtu, jo tas ierobežoja testatora brīvību.⁶¹ Tātad secināms, ka laika gaitā vairāk tiek domāts kā pēc iespējas vairāk samazināt testatora brīvās gribas ierobežojumu.

Krievu civiltiesību kodeksa sastādīšanas komisija nonāca pie atziņas, ka dzimtīpašuma institūta atcelšana, tātad, pilnīga testatora pēdējās gribas brīvība, varētu skart pašus tuvākos ģimenes locekļus, līdz ar to komisija pieņēma mantojuma neatņemamās daļas institūtu, kas krievu civillikumam bija kaut kas pavisam jauns.⁶²

Vietējo civillikumu kopojums paredzēja četras mantinieku kategorijas. Pirmās pakāpes radinieki bija lejupējie- bērni, otrā kategorijas mantinieki bija mantojuma atstājēja tuvākie augšupējie, kā arī brāļi un māsas. Pie trešās kategorijas piederēja mantojuma atstājēja pusbrāļi un pusmāsas, savukārt, pie ceturtais kategorijas ietilpa pārējie radinieki.⁶³ Tāpat vietējo likumu kopojuma III daļas 2007. pants skanēja šādā redakcijā: “Neatņemamā daļa iztaisa, kad ir četri vai mazāk neatraidāmi mantinieki, vienu trešdaļu, bet kad to ir pieci vai vairāk- pusi no tās daļas, kādu viņi mantotu pēc likuma, neskaitot šeit ciltsīpašumus”.⁶⁴ Secināms, ka mūsdienās nedaudz ir mainītas neatņemamās daļas tiesīgā daļas masas, bet, piemēram, mantinieku kategorijas nav mainījušās.

⁵⁸Kalniņš V. Latvijas PSR, feodālisma un topošā kapitālisma laikmets XI- XIX gs. Valsts un tiesību vēsture I. Rīga: Izdevniecība “Zvaigzne”. 1972., 91.lpp.

⁵⁹ Lazdiņš J., Latvijas privāttiesības. Raksti., Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2003., 16.lpp.

⁶⁰ Valters P., Valsts un tiesību vēsture jēdzienos un terminos. Rīga: Divergens, 2001., 222.lpp.

⁶¹ Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr.1/2. V. Bukovskis, “Latvijas mantojuma tiesību projekts”, Rīga: A. Gulbja grāmatu izdevniecība, 1931., 44.lpp.

⁶² Turpat. 44.lpp

⁶³Kalniņš V. Latvijas PSR, feodālisma un topošā kapitālisma laikmets XI- XIX gs. Valsts un tiesību vēsture I. Rīga: Izdevniecība “Zvaigzne”,1972., 338., 339.lpp.

⁶⁴ Vietējo Civillikumu Kopojums (Vietējo likumu kopojuma III.daļa.) Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā., Rīga: Valtera un Rapas akciju sabiedrības izdevums, 1928., 223.lpp.

Mūsdienās, salīdzinoši ar vietējo civillikuma kopoju, regulējumu ir mainījies Civillikuma 428.pantā (toreiz 2015.panta) minētie atstumšanas iemesli bija, piemēram, augšupējā apvainojums darbiem, biedrošanās ar nozālotajiem un noziedzniekiem, dēla atteikšanās uz tēva lūguma dot galvojumu viņa atsvabināšanai no gūsta, atkrišana no kristīgās ticības un citi.⁶⁵ Darba autore secina, ka, mainoties laikiem ir mainījušās sabiedrības vērtības un, pielāgojoties laicīgajām vērtībām, mainās arī likuma regulējums.

Interesanta atšķirība no mūsdienām, ka 19.gadsimtā ārļaulības bērni tika izslēgti no likumiskās mantošanas, ja tas skāra tēva mantojumu. Tajā pašā laikā, mātes atstāto mantojumu ārļaulības bērni mantoja ar tādām pašām tiesībām kā laulībā dzimušie.⁶⁶ Mūsdienās nav svarīgi vai bērns ir dzimis laulībā, vai paternitāte ir atzīta brīvprātīgi, vai noteikta tiesas ceļā. Civillikuma 398. pants nosaka arī to, ka mantot iespējams adoptētajiem.

Tāpat 19. gadsimtā izveidojās trešais mantojuma atklāšanās pamats- līgumiskā mantošana, kurš romiešu tiesībās bija aizliegts.⁶⁷

Arī Latvijas kaimiņvalstīs- Lietuvā un Igaunijā pastāv šāds neatņemamās daļas tiesīgo institūts, kurš dod tiesības ģimenes locekļiem izprasīt tiem pienākošos daļu gadījumā, ja testators tos izslēdzis no mantojuma vai nav pieminējis vispār.⁶⁸

No šīs nodaļas iespējams secināt, ka romiešu laika tiesības, kurām vēlāk ir sekojušas citu laiku tiesības, testēšanas brīvību ierobežoja ar neatraidāmo mantinieku, tagad neatņemamās daļas tiesīgo, institūtu.⁶⁹ Šāds ierobežojums radies, pamatojoties uz faktu, ka mantojuma atstājēja ģimenes locekļi varētu palikt bez mantojuma. Pastāvēja arī uzskats, ka tikai garā slimie būtu spējīgi atstāt tuviniekus bez mantojuma.⁷⁰ Pētot vēsturisko neatņemamās daļas tiesīgo institūtu, darba autorei radies iespaids, ka daudzu gadu garumā ģimenes locekļi dzīvojuši cerībā par mantojuma saņemšanu. Šķiet, ka nepastāvēja nekādi citi iztikas avoti kā tikai mantojums vai, kaut daļa no tā. Jo gadījumos, ja mantojuma atstājējs vēlējās visu savu mantu atstāt no ģimenes svešai personai, tad tuvinieki automātiski tika atstāti trūkumā. Darba autore uzskata, ka būtu bijis pareizāk, ja neatņemamo daļu varētu izprasīt tikai tie neatņemamās daļas tiesīgie, kuriem tiešām draudētu palikšana trūkumā, ja tie nesaņemtu mantojumu.

⁶⁵ Vietējo Civillikumu Kopojums (Vietējo likumu kopoju III.daļa.) Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā., Rīga: Valtera un Rapas akciju sabiedrības izdevums, 1928., 224.lpp.

⁶⁶ Kalniņš V. Latvijas PSR, feodālisma un topošā kapitālisma laikmets XI- XIX gs. Valsts un tiesību vēsture I. Rīga: Izdevniecība "Zvaigzne". 1972., 338., 339.lpp.

⁶⁷ Turpat 340.-341.lpp.

⁶⁸ ES notāru padome. Kā saņemt paziņojumu par neatņemamās daļas pieņemšanu un atraidīšanu. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_succession-166-ee-lv.do#toc_5_4 , https://e-justice.europa.eu/content_succession-166-lt-lv.do?member=1#toc_5_4 , [Aplūkots: 2017.gada 13.maijā.]

⁶⁹ 2014.gada 8.maija Grozījumi Civillikumā. pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2014/98.2> [Aplūkots: 2017.gada 9.maijā]

⁷⁰ Romiešu tiesības. Rokraksta vietā. Latvija: B. a., b. i., 193-?. 82.lpp.

2. ATSTUMŠANA NO MANTOJUMA

2.1. Atstumšanas jēdziens

Jēdziens “atstumšana no mantojuma” ir rīkojums nāves gadījumā. Tā ir testamentā izteikta griba, lai tas, kam ir tiesības mantot pēc likuma nekļūtu par mantinieku.⁷¹ Tātad, lai atstumtu neatņemamās daļas tiesīgo no mantojuma, tas ir jāatrunā testamentā.

Testators var atstumt no mantojuma, ja to tieši norāda savā testamentā, tāpat ir iespējams netieši atraidīt no testamentā, novēlot visu mantu personai, kas nav neatņemamās daļas tiesīgais. Tāpat pietiek ar neatņemamās daļas tiesīgā nepieminēšanu testamentā.⁷²

Civillikuma 427.pantā rakstīts, ka- ar atstumšanu no mantojuma jāsaprot rīkojumā nāves gadījumam izteiktā griba, lai tas, kam ir tiesība mantot pēc likuma, nekļūst par mantinieku. Neatņemamās daļas tiesīgos var atstumt no neatņemamās daļas vienīgi aiz likumā paredzētiem un rīkojumā nāves gadījumam tieši norādītiem, patiesībai atbilstošiem iemesliem. Neatņemamās daļas tiesīgā atstumšana no neatņemamās daļas nesaista atstumtā lejupejos.

Civillikuma 428.pantā paredzēti atstumšanas pamati, kuri kalpo par pamatu, lai neatņemamās daļas tiesīgos atstumtu no to daļas.

Tāpat Civillikuma 431.pantā noregulēti pamati kas dod tiesības testatoram no mantojuma atstumt laulāto.⁷³

Pamatojoties uz apstākļiem, ka vienīgā iespēja kā neatņemamās daļas tiesīgos atstāt bez mantojuma ir atrunāta augstāk minētajos likuma pantos, šiem iemesliem ir jābūt patiesiem. Neatņemamās daļas tiesīgajiem vienmēr ir iespējas apstrīdēt atstumšanas pamatotību, iesniedzot prasību tiesā. Tiesa vērtē minēto iemeslu pamatotību.⁷⁴

Iztēlosimies analogisku dzīves situāciju- tēvs (turpmāk, persona A) ar publisko testamentu atstumj no mantojuma savu vienīgo meitu (turpmāk, persona B), jo tā visu dzīvi nav rūpējusies par tēvu kā arī nav izrādījusi nekādu interesi par to. Citu likumisko mantinieku personai B nav. Pēc personas B nāves tiek atklāta mantojuma lieta. Ņemot vērā to, ka persona A ir atstumta, mantojumam vajadzētu kļūt par bezmantnieka mantu, tātad nonākt valsts īpašumā.⁷⁵ Arī romiešu tiesībās atstumšana no mantojuma ir bijusi ļoti izplatīta, jo nereti

⁷¹Girgensonē B., Joksts O., Terminu skaidrojošā vārdnīca Civiltiesībās. (Ģimenes un mantojuma tiesības), Rīga: SIA “Drukātava”, 2012 17.lpp.

⁷² Krauze R., Mantojuma tiesības. 2.papildinātais izdevums. KIF “Biznesa komplekss”, Rīga, 1997., 60.lpp.

⁷³ Sīkāk skatīt.: LR Civillikums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90222> , [Aplūkots: 2017.gada 14.maijā]

⁷⁴ Genes Z., Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2002., 140.-141.lpp.

⁷⁵ Sīkāk skatīt.: Civillikuma 416.pantu. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90222> [Aplūkots: 2017.gada 17.maijā]

mantojuma atstājējs nevēlējās neko atstāt saviem likumiskajiem mantiniekiem. Par iemeslu kalpoja dažādas situācijas- darbības, kuras neapmierināja mantojuma atstājēju vai nelabvēlīga attieksme no mantiniekiem. Ja testators uzskatīja, ka viņi nav cienīgi, lai tos minētu savā testamentā, atstājot tiem obligāto daļu, tad pastāvēja iespēja tos atstumt no mantojuma.⁷⁶ Turpinot analizēt augstāk minēto situāciju, par personas A atstumšanu no personas B mantojuma, darba autore atkāroti vēlas vērst uzmanību uz to, ka gadījumā, ja meita tomēr vēlētos saņemt savu neatņemamo daļu, tad tai būtu visas tiesības to izprasīt tiesvedības ceļā. Tādā gadījumā tiesa izvērtētu vai atstumšanas iemesls ir bijis pamatots. Ja meitai izdotos pierādīt to, ka viņa tomēr ir apciemojusi tēvu un interesējusies par to, tad viņa saņemtu savu neatņemamo daļu no mantojuma. Vēlreiz pierādītos fakts, ka, testatora pēdējā griba netiek respektēta.

Likumā ir rakstīts- atstumšana „no mantojuma”, taču pareizāk būtu teikt- atstumšana „no neatņemamās daļas”. Tā ir būtiska atšķirība, jo neatņemamā daļa ir tikai daļa no visa mantojuma. Darba autore jau iepriekšējās nodaļās pieminēja, ka 2014. gada 1. jūlijā stājas spēkā vairāki grozījumi Civillikuma ģimenes un mantojuma tiesību daļā. Vairākas reizes juridiskajā literatūrā ticis apspriests jēdziens „neatraidāmais mantinieks”, nonākot pie secinājuma, ka, „neatraidāmie mantinieki nav mantinieki, jo nesaņem mantojumu, bet neatņemamo daļu, kas saskaņā ar Civillikuma 425. pantu ir izteikta, ekonomiskā aprēķinātās mantojuma daļas naudas vērtībā, nevis tiek piešķirta personai kā mantojums”.⁷⁷ Neatņemamās daļas tiesīgo atstumšana īpaši regulēta, jo tas, ka kāds no neatņemamās daļas tiesīgajiem nav pieminēts testamentā, vēl nenozīmē, ka tas nemantos savu daļu.⁷⁸ Civillikuma 422. pantā noteikts, ka, testators savam nāves gadījumam var brīvi noteikt par visu savu mantu, ar to ierobežojumu, ka viņa neatņemamās daļas tiesīgajiem atstājamas viņu neatņemamās daļas. Šis noteikums jāievēro arī iecelot pēcmantinieku. Kļūdaini būtu uzskatīt, ka šis pants uzliek par pienākumu testatoram iecelt neatņemamās daļas tiesīgos. Augstāk minētais pants tikai kopā ar 788.pantu piešķir neatņemamās daļas tiesīgajiem izprasīt sev pienākošos daļu, sakarā ar to, ka viņiem ar testamentu nav novēlēts nekas no mantojuma vai novēlēts mazāk nekā neatņemamā daļa.⁷⁹

⁷⁶ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktisks komentārs. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2002, 136.lpp.

⁷⁷ Identificētie problēmu jautājumi Latvijas Republikas mantojuma tiesību regulējumā. Testamentārā mantošana. Terminoloģiskā neatbilstība Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/7_Resursi/Petijumi/lv_documents_petijumi_Petijums_mantojumatiesibas.doc. [Aplūkots: 13.05.2017.]

⁷⁸ Krauze R., Mantojuma tiesības. 2.papildinātais izdevums, Rīga: KIF “Biznesa komplekss”.1997, 60.lpp.

⁷⁹ Zile K., Neatņemamās daļas tiesīgā jēdziens, tiesību un pienākumu saturs civillikumā. Latvijas Universitātes 5. starptautiskā zinātniskā konference, veltīta Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 95. Gadadienai Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi Rīga, 2014. gada 10.-11. novembris. 625.lpp.

Civillikuma 404.pantā rakstīts, ka,

Mantošanas kārtības ziņā izšķir četras likumisko mantinieku šķiras:

1) pirmā šķirā manto, bez pakāpju tuvuma izšķirības, visi tie mantojuma atstājēja lejupējie, starp kuriem, no vienas puses, un mantojuma atstājēju, no otras puses, nav citu lejupējo, kam būtu tiesība mantot;

2) otrā šķirā manto mantojuma atstājēja pēc pakāpes tuvākie augšupējie, kā arī mantojuma atstājēja īstie brāļi un māsas un pirms viņa mirušo īsto brāļu un māsu bērni;

3) trešā šķirā manto mantojuma atstājēja pusbrāļi un pusmāsas un pirms viņa mirušo pusbrāļu un pusmāsu bērni;

4) ceturta šķirā manto pārējie pēc pakāpes tuvākie sāņu radinieki, neizšķirot pilnīgo radniecību no nepilnīgās.

Analizējot lejupējo, kā pirmās šķiras mantinieku mantojuma tiesības, lielāku uzmanību nepieciešams pievērst tieši likumiskajai mantošanas kārtībai. Likumiskās mantošanas institūts darbojas gadījumos, ja nepastāv vai nav spēkā mantojuma līgums vai testaments. Jau iepriekš citētais, Civillikuma 404.pants nosaka kādas šķiras pastāv likumisko mantinieku starpā un kuras darbojās prioritāri. Likumsakarīgi, ka saskaņā ar augstāk minēto pantu, pirmā šķirā manto visi mantojuma atstājēja lejupējie mantinieki, ja starp lejupējo un mantojuma atstājēju nav vēl kāda, pēc pakāpes tuvāka mantinieka.⁸⁰

Lai atstumšana būtu spēkā, nav nepieciešams iecelt citu mantinieku atstumtā vietā, jo atstumtā mantojuma daļā iestājas likumiskā mantošana.⁸¹

Veidojot šo nodaļu, darba autore iepazinās ar “atstumšana no mantojuma” jēdzienu. Atstumšana no mantojuma ir testatora izteiktā griba, saskaņā ar Civillikuma 427.pantu. Autore joprojām uzskata, ka šīs gribas ierobežošana ir necieņas izrādīšana pret testatoru. Darba autore piekrīt apgalvojumam, ka neatņemamās daļas tiesīgos būtu nepieciešams pasargāt no palikšanas trūkumā.⁸² Taču, autore neuzskata, ka ģimenes locekļu vienīgajam iztikas avotam vajadzētu būt mantojumam. Šajā apakšnodaļā tika veikts neliels ieskats neatņemamās daļas tiesīgo atstumšanai no mantojuma. Turpmākajās nodaļās darba autore sīkāk izpētīs un analizēs šos pamatus.

⁸⁰ Damane L., Zīle K. Mantojuma tiesību problēmjaudājumu aktualizācija. Jurista Vārds. 2009.gada 13. janvāra., Nr. 2 (245), 10.-11.lpp.

⁸¹ Kalna S. Ģimenes un mantojuma tiesības. Tālmācības studiju kurss. Rīga: SIA „Biznesa vadības koledža”. 2009, 260. lpp.

⁸² Krūmiņa I. Vai neatraidāmais mantinieks ir mantinieks. Jurista vārds. 2008.gada 1.aprīlis, Nr.13., 1.lpp.

2.2. Vispārējie atstumšanas pamati

Likumdevējs ir sniedzis plašas iespējas mantojuma atstājējam kā rīkoties ar savu mantu- novēlēt to, izmantojot testamentu, mantojuma līgumu, vai paļauties uz likumisko mantošanu.⁸³ Darba autores ieskatā, šīs iespējas nav tik plašas, kā varētu šķist, jo ne vienā no gadījumiem nav iespējams novēlēt mantojumu, neko neatstājot neatņemamās daļas tiesīgajiem.

Civillikuma 423.pantā atrunāti neatņemamās daļas tiesīgie un tie ir- laulātais un lejpējie, bet, ja nav lejpējo, kas pārdzīvojuši mantojuma atstājēju, tad laulātais un tuvākās pakāpes augšupējie. Šajā nodaļā vairāk tiks aprakstīti lejpējo atstumšanas pamati.

Civillikumā paredzētie atstumšanas pamati ir nostiprināti 428.pantā, kurā rakstīts, ka augšupējais var atstumt lejpējo, ja pēdējais:

- 1) izdarījis noziedzīgu nodarījumu pret testatora, viņa laulātā vai viņa augšupējā dzīvību, veselību, brīvību vai godu;
- 2) ierosinājis apzināti nepatiesu apsūdzību pret kādu no 1. punktā minētām personām par noziedzīgu nodarījumu;
- 3) atstājis testatoru bezpalīdzības stāvoklī, ja bijis iespējams viņam palīdzēt;
- 4) dzīvojis izšķērdīgi vai netikumīgi;
- 5) nav izpildījis viņam ar likumu uzlikto pienākumu uzturēt testatoru vai viņa laulāto;
- 6) mēģinājis kavēt testatoru taisīt testamentu;
- 7) mantojuma atstājējam dzīvam esot, bez viņa ziņas un piekrišanas noslēdzis ar kādu personu līgumu par viņa nākamo mantojumu.

Tāpat Civillikuma 431.pantā noregulēti pamati kas dod tiesības testatoram no mantojuma atstumt laulāto.⁸⁴

Turpinājumā darba autore analizēs Civillikuma 428.panta 1.punkta regulējumu. Noziedzīga nodarījuma definīcija sniegta Latvijas Republikas Krimināllikuma⁸⁵ 6.panta pirmās daļas regulējumā- par noziedzīgu nodarījumu atzīstams ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarīts kaitīgs nodarījums (darbība vai bezdarbība), kurš paredzēts šajā likumā un par kura izdarīšanu draud kriminālsods. Atbilstoši Krimināllikuma 7.pantam noziedzīgi nodarījumi tiek kvalificēti kriminālpārkāpumos un noziegumos. Saskaņā ar Krimināllikuma 7.panta regulējumu par kriminālpārkāpuma izdarīšanu sods ir salīdzinoši īss- brīvības atņemšana no 15 diennaktīm līdz 3 mēnešiem. Savukārt, noziegumi tiek iedalīti kategorijās- mazāk smagi, smagi

⁸³ Bukovskis V. Latvijas mantojuma tiesību projekts. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr.1/2, Tieslietu ministrijas izdevums. A.Gulbja grāmatu izdevniecība, 1931, 45.lpp.

⁸⁴ Sīkāk skatīt.: LR Civillikums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90222> , [Aplūkots: 2017.gada 14.maijā]

⁸⁵ Krimināllikums LR.. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=88966> , [Aplūkots: 2017.gada 16.maijā]

un sevišķi smagi noziegumi. Lai par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu iestātos kriminālatbildība ir jābūt noziedzīga nodarījuma sastāvam- subjektīvo un objektīvo pazīmju kopumam, kas raksturo personas vēlmi izdarīt noziegumu.⁸⁶ Krimināllikuma 1.panta otrā daļa nosaka, ka, atzīt par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un uzlikt kriminālsodu var ar tiesas spriedumu un saskaņā ar likumu. Tātad, lai personu varētu atzīt par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un, piemēram, atstumt no neatņemamās daļas- tiesas spriedumam ir jāstājas likumīgā spēkā. Tas tādēļ, ka Latvijas Republikas Satversmes⁸⁷ 92.pantā ir noregulēts nevainīguma prezumpcijas princips, kas nosaka, ka, ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Vadoties no iepriekš minētā, iedomāsimies analogisku situāciju- dēls (kas ir pirmās pakāpes lejupejšais, tātad neatņemamās daļas tiesīgais) smagi piekauj savu tēvu. Tēvs, esot slimnīcā, sastāda testamentu, kurā no neatņemamās daļas atstumj savu dēlu, pamatojoties uz 428.panta 1.punktā minēto iemeslu. Pirmkārt, lai personu varētu vainot noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, izmeklētājam nepieciešams izmeklēt lietu, lai noskaidrotu vai noticis noziedzīgs nodarījums, saskaņā ar Latvijas Republikas Kriminālprocesa likuma 29.panta pirmās daļas 2.punkta noteikumiem.⁸⁸ Otrkārt, nepieciešams, lai spriedums par noziedzīga nodarījumu stātos likumīgā spēkā, saskaņā ar Krimināllikuma 1.panta otro daļu. Nākamajā dienā, pēc testamenta sastādīšanas tēvs mirst. Izmeklēšanas gaitā nav iespējams nopratināt cietušo, jo viņš ir miris. Pierādījumu trūkuma dēļ nevar pierādīt dēla vainu, tiesas spriedums atzīst dēlu par nevainīgu. Sakarā ar to, ka nav noziedzīga nodarījuma sastāva, nav pamata dēlu atstumt no neatņemamās daļas.

Ar augstāk minētā piemēra palīdzību, darba autore vēlējās pamatot savu ideju, ka, Civillikuma 428.panta 1.punkta redakcija būtu jāpapildina. Autore piedāvā papildināt 428.panta 1.punktu sekojošā redakcijā- “Augšupējais var atstumt lejupejšo, ja pēdējais:

- 1) izdarījis noziedzīgu nodarījumu pret testatora, viņa laulātā vai viņa augšupējā dzīvību, veselību, brīvību vai godu, vai, ja tas apdraudējis testatora, viņa laulātā vai viņa augšupējā dzīvību, vai veselību.”

Tādā veidā pietiktu ar faktu, ka testators, piemēram, būtu iesniedzis ziņojumu Valsts Policijai par ģimenes strīdu. Pēc autores domām, šāda redakcija neradītu tik lielu slogu mantojuma atstājējam, respektīvi, tam nebūtu ilglaicīgā tiesas procesa gaitā jāpierāda, ka, piemēram, lejupejšais pret to tiešām vardarbīgi izturējies. Autores uzskatā, Civillikuma 428.panta regulējums ir pārāk šaurs, kā arī atstumšanas iemeslu pierādīšanas nepieciešamība uzliek pienākumu nastu mantojuma atstājējam. Ņemot vērā iepriekš minēto apstākli, autore uzskata,

⁸⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri, pirmā daļa (I- VIII¹ nodaļa), Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2015., 38.-40.lpp.

⁸⁷ Satversme LR. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=57980> , [Aplūkots: 2017.gada 16.maijā]

⁸⁸ Kriminālprocesa likums LR. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=107820> , [Aplūkots: 2017.gada 16.maijā]

ka, nepieciešams ieviest vairākus ierobežojumus, kad neatņemamās daļas tiesīgo iespējams atstumt no tā daļas. Šai tēzei par pamatu kalpo augstāk minētā, autores piedāvātā Civillikuma 428.panta 1.punkta, jaunā redakcija.

Šāda veida gadījumi, kad, pamatojoties uz likuma pantu, neatņemamās daļas tiesīgais tiek atstumts no mantojuma, sastopami arī tiesu praksēs. Par piemēru kalpo Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2000.gada 29.novembra spriedums lietā nr.SKC-526, par pamatiem neatraidāmo mantinieku atstumšanai no mantojuma. “Mantojuma atstājēja M. Lasmane noslēgusi dāvinājuma līgumu ar mazmeitu A. Vītoliņu, kā rezultātā, savu mantu-dzīvojamo māju un piecas saimniecības ēkas uzdāvinājusi tikai mazmeitai. Pēc dāvinājuma līguma sastādīšanas- 1996.gada 6.decembrī, M. Lasmane pie zvērināta notāra sastādījusi publisku testamentu, ar kuru savai mazmeitai novēlējusi visu mantu, atstumjot no mantojuma neatņemamās daļas tiesīgos- savus bērnus D. Viespāli, E. Lasmani un V. Lasmani. Kā iemesli atstumšanai kalpoja Civillikuma 428.panta 4. un 5.punkta noteikumi- bērni M. Lasmanei nav snieguši materiālo palīdzību un nav uzturējuši kad tas bijis nepieciešams, kā arī viens no dēliem dzīvojis izšķērdīgi. Dēls E. Lasmanis savā un brāļa vārdā cēlis prasību tiesā pret A. Vītoliņu un D. Veispāli par apstiprināšanu mantojuma tiesībās uz neatņemamo mantojuma daļu. Prasības pieteikumā norādīta Civillikuma 425.panta pirmā daļa, kurā noteikts, ka dēliem pienākas puse no tā mantojuma daļas vērtības kādu viņi mantotu pēc likuma. E. Lasmanis prasības pieteikumā arī norādīja, ka nav veicis darbības, kas paredzētas Civillikuma 428.pantā. Ar Tukuma rajona tiesas 2000.gada 20.marta spriedumu E. Lasmaņa prasība tika noraidīta. Arī apelācijas instance noraidīja prasību un, izvērtējot pierādījumus, atzina par pamatotu dēlu atstumšanu no mantojuma. Respektīvi, tiesa atzina, ka E. Lasmanis nav izpildījis viņam ar likumu uzlikto pienākumu uzturēt māti, un, tāpēc secināja, ka no mantošanas viņš atstumts atbilstoši Civillikuma 428.panta 5.punkta noteikumiem. Kasācijas sūdzībā E. Lasmanis lūdza apelācijas instances tiesas spriedumu atcelt un lietu nodod jaunai skatīšanai, pamatojoties uz to, ka apelācijas instances tiesa nepareizi iztulkojusi un piemērojusi Civillikuma 428.panta 5.punktu. Kā lūguma pamats kalpoja apstāklis, ka, lai atzītu par patiesu šajā normā noteikto atstumšanas iemeslu bija nepieciešams konstatēt faktu, ka testatorei bija vajadzība saņemt uzturlīdzekļus, kā arī, ka atstumtajam neatņemamās daļas tiesīgajam bija iespējas šādus līdzekļus sniegt. E. Lasmaņa ieskatā tiesa šādu vērtējumu nav sniegusi, līdz ar ko atstumšanas iemesls nav atzīstams par patiesu. Pēc Augstākās tiesas iepazīšanās ar lietas materiāliem un kasācijas sūdzības argumentiem, spriedums tika atstāts negrozīts. Par pamatu tam kalpoja Civillikuma 427.panta otrajā daļā noteiktie vispārējie nosacījumi neatņemamās daļas tiesīgo atstumšanai no mantojuma, un tie ir: Neatņemamās daļas tiesīgos var atstumt no neatņemamās daļas vienīgi aiz likumā paredzētiem un rīkojumā nāves gadījumam tieši norādītiem patiesībai atbilstošiem

iemesliem. Atstumšanas iemeslam jābūt patiesam. Apelācijas instances tiesa atzina, ka konkrētajā situācijā pastāv abi atstumšanas iemesli. Spriedums tika izveidots pamatojoties uz pierādījumu analīzi un novērtējumu. Balstoties uz šiem pierādījumiem tiesu kolēģija secināja, ka E. Lasmanis nav izpildījis pienākumus, kādi bērnam noteikti saskaņā ar Civillikuma 188.pantu, jo mātei bija nepieciešams saņemt uzturlīdzekļus un prasītājam bija iespējas tos sniegt. Ņemot vērā to, ka pierādījumu novērtēšana ietilpst apelācijas instances tiesas kompetencē un tie nevar tikt pārvērtēti, izskatot lietu kasācijas kārtībā, Senāts noraidīja kā nepamatotu E. Lasmaņa sūdzību. Par pamatu sprieduma atcelšanai nevar kalpot arī argumenti, ka tiesa nepareizi iztulkojusi un piemērojusi Civillikuma 428.panta 5.punktu, jo, pretēji E. Lasmaņa apgalvojumiem, tiesas kolēģija bija konstatējusi minētās tiesību normas piemērošanas priekšnoteikumus. Bez tam E. Lasmanis, pamatojot savus argumentus, būtībā bija atsaucies tikai uz savu subjektīvo viedokli. Kasācijas instancē tiesa nosprieda atstāt negrozītu Zemgales apgabaltiesas spriedumu atstāt negrozītu- noraidīt E. Lasmaņa prasību.”⁸⁹

Darba autore ieskatā, augstāk minētais spriedums ir labs piemērs tam, ka ne vienmēr neatņemamās daļas tiesīgajiem pienākas kāda daļa no mantojuma. Tā ir testatora izvēle un brīvā griba, kuru, pēc autore domām, nedrīkstētu ietekmēt nekas un neviens cits. Tomēr iepriekš minētās tiesu prakses piemērs pierāda arī to, ka mantojuma atstājējai tika uzlikta pienākumu nasta pierādīt, ka neatņemamās daļas tiesīgais tiešām nav rūpējies par mantojuma atstājēju

Pašreizējais regulējums nosaka, ka testatoram ir iespēja atstumt neatņemamās daļas tiesīgos pilnā apmērā no mantojuma, to īpaši norādot testamentā. Tomēr šādai rīcībai ir jābūt pamatotai un šī pamatotība nevar būt subjektīva patika vai nepatika.⁹⁰ Arī augstāk minētajā tiesas spriedumā tika vērtēta atstumšanas pamatotība, kas izrādījās tiesiska un pietiekoši pamatota. Tomēr tiesu praksē pastāv gadījumi kad testatora norādīto atstumšanas pamatu neatzīst par pietiekamu, lai no mantojuma atstumtu neatņemamās daļas tiesīgo. Šāds piemērs ir atrodams sekojošā tiesu prakses spriedumā.

“Testators V.B. sastādīja testamentu ar kuru visu sev piederošo mantu novēlēja dēliem Pāvelam B., Andrejam B. un bijušajai laulātajai Ludmilai B. Ar testamentu, no mantojuma atstumjot, savu laulāto Marinu S. Par pamatu atstumšanai tika minēti vairāki apstākļi- Marina S. atstājusi V.B. gulošu pirmās grupas invalīdu bezpalīdzības stāvoklī smagos sāpju brīžos, nesniedzot nekādu palīdzību, pat nepienākot pie viņa un neizsaucot ātro medicīnisko palīdzību brīžos kad tas bija nepieciešams. Tāpat Marina S. atteikusies sniegt jebkādu materiālo palīdzību- apmaksāt ārsta vai fizioterapeita pakalpojumus, nopirkt korseti mugurkaula

⁸⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2000.gada 29.novembra spriedums lietā, Nr. SKC-526.Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2000. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2001, 129.-132.lpp.

⁹⁰ Krauze R., Mantojuma tiesības. 2.papildinātais izdevums. Rīga: KIF “Biznesa komplekss”. 1997., 61.lpp.

fiksācijai vai iegādāties jebkuras citas medicīnas preces. Marina S. piesavinājusies V.B. piederošās automašīnas reģistrācijas dokumentus, tādējādi liedzot rīkoties ar automašīnu vai to pārdot, lai sadalot iegūtos naudas līdzekļus ar Marinu S., varētu iegūt ārstēšanai un sadzīvei nepieciešamos līdzekļus. Marina S. nīrgājusies par V.B., radījusi neciešamus dzīves apstākļus kā rezultātā V.B. pasliktinājies veselības stāvoklis un bija nepieciešams pārcelties pie dēla Pāvela B. un bijušās laulātās Ludmilas B., kuri par V.B. rūpējās.

2004.gada 13.februārī Marina S. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesā cēlusi prasību pret Pāvelu B., Andreju B. un Ludmilu B. par testamenta atzīšanu par spēkā neesošu, uzskatīdama, ka testamentā norādītie fakti, nav atzīstami par patiesiem. Ar Rīgas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2004.gada 18.marta lēmumu civillieta Marinas S. prasībā pret Pāvelu B., Andreju B. un Ludmilu B. par testamenta atzīšanu par spēkā neesošu daļā nosūtīta pēc piekritības izskatīšanai Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesai. Ar Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2005.gada 21.marta spriedumu Marinas S. prasība tika noraidīta. Pirmās instances tiesa, pamatojoties uz tiesā nopratināto liecinieku liecībām un lietas materiālos esošajiem pierādījumiem atzinusi, ka Marina S. nav pierādījusi to, ka testamentā norādītais atstumšanas iemesls neatbilst patiesībai. Nav nekādu citu pierādījumu Marinas S. apgalvojumiem, kā vien viņas pašas teiktais. Tomēr apelācijas instances tiesa atzinusi par kļūdainiem pirmās instances tiesas konstatētos apstākļus un secinājusi, ka lietas izskatīšanas laikā gūtie pierādījumi neliecina par to, ka prasītāja būtu atstājusi V.B. bezpalīdzības stāvoklī un nebūtu izpildījusi viņai ar likumu uzlikto pienākumu uzturēt V.B. un rūpēties par viņu.

Ar kasācijas sūdzību tiesā vērsās Ludmila B., Pāvels B., un Andrejs B. par Rīgas apgabaltiesas Civillietu kolēģijas spriedumu. Prasītāji uzskata, ka apelācijas instances tiesas spriedumā izteiktie secinājumi neatbilst patiesībai un lietas faktiskajiem apstākļiem, jo netika izvērtēti visi apstākļi. Augstākā tiesa atzina, ka tiesas spriedums atceļams. Apelācijas instances tiesa atzinusi, ka testamentā pastāv abi minētie atstumšanas no mantojuma pamati- pamatojums un atstumšanas pamata patiesums. Civillikuma 428.panta piektajā daļā norādīts uz laulātā pienākumu, kas uzlikts ar likumu, nepildīšanu. Neizvērtējot šos apstākļus, spriedumā nav iespējams spriest par atstumšana iemeslu pamatotību un to, cik pamatoti vai nepamatoti Marina S. atstumta no mantojuma. Tiesas spriedumā izteiktie secinājumi pamatoti ar pierādījumiem, kas ir pretrunā ar faktiskajiem apstākļiem.

Tiesas spriedums pamatots ar 2003.gada 19.marta ārstes M. Ņesterovskas veikto ierakstu, ka V.B. ambulatoriskajā kartē un secināts, ka, pēc ārstes M. Ņesterovskas ieskata, pacients ir psihiski neadekvāts, lai gan ieraksts ambulatorajā kartē apliecina, ka pacients ir psihiski adekvāts. Spriedumā norādīts, ka testamentā minētos apstākļus apstiprina paša V.B. pašrocīgi rakstītie dokumenti- iesniegums policijas pārvaldei, prasības pieteikums par laulības šķiršanu,

vēstules advokātei. Ar spriedumu šie pierādījumi atzīti, kā testatora subjektīvās domas, ko neapstiprina citi objektīvi pierādījumi.

Līdz ar to Augstākā tiesa nosprieda atcelt Rīgas apgabaltiesas Civillietu kolēģijas spriedumu un lietu nodot jaunai izskatīšanai tai pašai tiesai citā sastāvā.”⁹¹

Darba autores skatījumā, šis tiesu prakses piemērs pierāda to, ka, ja apelācijas instances spriedums nebūtu pārsūdzēts kasācijas instancē, tad laulātā būtu tiesīga izprasīt savu neatņemamo daļu. Pēc autores domām, tas būtu nepieļaujami, jo testators savā pēdējās gribas rīkojumā skaidri izteica savu gribu. Arī faktiskie apstākļi pierādīja to, ka dēls un bijusī laulātā rūpējās par testatoru. Savukārt, laulātā nevis nedarīja neko, bet vēl kaitēja testatoram pasliktinot veselības stāvokli, paslēpjot transportlīdzekļa reģistrācijas dokumentus un tamlīdzīgi. Ārsta izraksts apliecināja to, ka testators bijis psihiski adekvāts, tātad viņa teiktais būtu jāņem vērā. Šis tiesu prakses apelācijas instances spriedums liek domāt, ka neatņemamās daļas tiesīgo vēlmes ir vērtējamās augstāk nekā testatora. Kā arī tādi iemesli kā iesniegums policijas pārvaldei un prasības pieteikums par laulības šķiršanu netika ņemti vērā, tie tika definēti kā testatora subjektīvais viedoklis, nevis pierādījumi. Izveidojas situācija, kurā, lai testators varētu izslēgt neatņemamās daļas tiesīgo no testamentā, būtu jānotiek kam krimināli sodāmam. Darba autore uzskata, ka arī civiltiesisks strīds varētu būt par pamatu, lai testators nevēlētos iekļaut testamentā kādu no neatņemamās daļas tiesīgajiem. Tādēļ, darba autore piedāvā savu Civillikuma 428.panta 1.punkta redakciju. Autores augstāk piedāvātās redakcijas mērķis ir izvairīties no šādiem gadījumiem un panākt to, ka arī šāda veida iesniegumi tiek izmantoti par pamatu, lai neatņemamās daļas tiesīgo atstumtu no tā daļas.

Pēc autores domām, ierobežots šķiet arī nosacījums, ka arī Civillikuma 428.panta nosacījumus nevar tulkot paplašināti. Respektīvi, testatora subjektīvais viedoklis nav svarīgs. Rezultātā izveidojas situācija, ka tikai tiesa var spriest par to vai testators tiešām ir bijis atstāts bezpalīdzības stāvoklī, vai neatņemamās daļas tiesīgais dzīvojis izšķērdīgi, vai netikumīgi u.tml.⁹²

Līdzīgu viedokli paudis arī Bruns (Gutachten über die Frage der Testirfreiheit u.Pflichtteilsberechnung 110. 1.p.), ka: “būtu jāšaubās par to vai tiešām tiesai var piešķirt tik lielas kompetences iespējas- izvērtēt vai testatora minētais atstumšanas iemesls ir pamatots.”⁹³

⁹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2007.gada 31.janvāra spriedums lietā Nr. SKC-49.Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta lēmumi 2007. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 106.-112.lpp.

⁹² Krauze R., Mantojuma tiesības. 2.papildinātais izdevums. Rīga: KIF “Biznesa komplekss”, 1997, 61.-62.lpp.

⁹³ Šmite A., Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, Senatora Augusta Lēbera fonds, Tieslietu Ministrijas Vēstnesis (1920-1940) 10.sējums 1931,Faksimilizdevums, Rīga: Tiesu nama aģentūra, Rīga, 2004, 49.lpp.

Likumiskās mantošanas gadījumā ir saprotams, ka, ja mantojuma atstājējs nav atstājis pēdējās gribas rīkojumu, tad viņa atstāto mantu saņem ģimenes locekļi likumiskās mantošanas kārtībā. Šāda veida gadījuma piemērs ir atrodams tiesu praksē. “2011.gada 1.jūnijā /pers. B/ (turpmāk – Prasītājs) Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesā cēla prasību pret /pers. C/ (turpmāk – Atbildētājs) par /pers. C/ atstumšanu no mantojuma un /pers. B/ atzīšanu par mantinieku uz /pers. E/ (turpmāk- R.Z.) atstāto mantojumu - nekustamo īpašumu. Faktiskie apstākļi bija sekojoši- R.Z. neatstāja pēdējās gribas rīkojumu, taču savas dzīves laikā bija izteikusies, ka visu savu mantu vēlētos atstāt savam mazdēlam- prasītājam. Kā arī minēja to, ka negribētu neko atstāt savam likumīgajam dēlam (atbildētājs), jo tas dzīves laikā izturējies vardarbīgi gan fiziskā, gan psiholoģiskā veidā pret R.Z., un pret prasītāju. Tiesa šo prasību nolēma noraidīt, jo tiesai nebija pamata dēlu atstumt no mantojuma. Netika sastādīts rakstisks testaments, kā arī nebija mutisks pēdējās gribas izteikums.”⁹⁴

Iepriekš minētais spriedums sniedz iespēju iedomāties sekojošu situāciju. Piemēram, ja R.Z. būtu sastādījusi testamentu, kurā visu novēlētu savam mazdēlam, savukārt, savu dēlu atstumtu no mantojuma. Tiesai būtu jāvērtē atstumšanas pamatotība. Un gadījumā, ja tiesa atzītu, ka pamatotībai trūkst pierādījumu, (nebūtu stājies likumīgā spēkā tiesas spriedums par noziedzīgu nodarījumu) tad dēls tik un tā būtu tiesīgs izprasīt savu neatņemamo daļu no mantojuma.

Ar, augstāk minēto, piemēru palīdzību darba autore vēlējas vēlreiz pamatot viedokli, ka tikai likumā noteiktajos gadījumos testators varētu atstumt neatņemamās daļas tiesīgo no mantojuma, kas būtu sarežģīti, ņemot vērā to, ka nebūtu sprieduma par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.

Neatņemamās daļas tiesīgā atstumšana no neatņemamās daļas nesaista atstumtā lejupējos.⁹⁵ Pēc autores domām, tas ir pareizi, jo nebūtu taisnīgi, ja nākamie lejupējie nevarētu saņemt nekādu daļu no mantojuma tikai savu augšupējo dēļ. Tomēr joprojām, darba autores viedoklis nemainās jautājumā par testatora brīvo gribu. Būtu tikai taisnīgi, ja Civillikums ļautu testatoram pašam izvēlēties kam novēlēt visu savu mantu. Kā jau iepriekš minēts, pašreizējais likums ierobežo mantojuma atstājēja personīgo, brīvo gribu.

Darba autore piekrīt viedoklim, ka atstumšana no mantojuma ir katra brīvā izvēle.⁹⁶ Tomēr, šī izvēle aprobežojas apstākļi, ka iespējas ir vai nu atstumt no mantojuma, vai nē. Tas

⁹⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 19.februāra spriedums lietā Nr. C31409411. Pieejams: file:///C:/Users/Laura/Downloads/Anonimizets_nolemums_176022.pdf [Aplūkots: 2017.gada 15.maijā]

⁹⁵ Krauze R., Mantojuma tiesības. 2.papildinātais izdevums, Rīga: KIF “Biznesa komplekss”. 1997, 64.lpp.

⁹⁶ Svārups D., Atstumšana no mantojuma un mantojuma atraušana necienīgām personā. Bakalaura darbs. Rīga, 2015, 9.lpp., pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/29124/307-47077-Svarups_Dita_ds12037.pdf?sequence=1&isAllowed=y

negarantē to, ka atstumtais nesaņems kādu daļu no mantojuma masas, kas tam pienāktos likumīgās mantošanas kārtībā.

Ņemot vērā to, ka Latvijas Republikas Civillikums ir veidots līdzīgi Vācijas Civillikodeksam (Deutsche BGB)⁹⁷, likumsakarīgi, ka arī Vācijā pastāv neatņemamās daļas tiesīgo institūts. Saskaņā ar Vācijas Civillikodeksu tiesības prasīt neatņemamo daļu piemīt lejupejiem radniekiem, mirušā vecākiem un laulātajam, ja tie neiegūst neko vai iegūst mazāku daļu, nekā tiem pienāktos likumiskajā kārtībā. Vācijas Civillikodeksa regulējums nosaka, ka, tās personas, kuras no mantojuma tiesībām atteikušās vai izslēgtas ar testamentu nesaņem savu neatņemamo daļu. Kā arī tikai un vienīgi testatoram ir tiesības izslēgt kādu no mantojuma. Tomēr, arī šis valsts likums prasa pamatu izslēgšanai no mantojuma, ja izslēgtais ir neatņemamās daļas tiesīgais.⁹⁸

Romiešu tiesībās pastāvēja automātiskā mantošanas sistēma un šobrīd tā ir sastopama Vācijas Civillikodeksa regulējumā. Vācijā mantinieks manto automātiski- jau ar mantojuma atklāšanās brīdi pat tad, ja tas par mantojumu neko nezina. No tā izriet, ka persona var kļūt par mantinieku pati par to nezinot, un reizēm pat to negribot. Mantiniekam, protams, ir iespēja atteikties no mantojuma.⁹⁹ Vācijas Civillikuma (BGB) 2018.pants¹⁰⁰ nosaka, ka, no katras personas, kura uz viņai patiesībā nepiederotu mantojuma tiesību pamata ir saņēmusi kaut ko no mantojuma- mantinieks var prasīt visa saņemtā izdošanu. Šāds regulējums ir atšķirīgs no Latvijas mantojuma tiesību regulējuma, jo Vācijā mantojuma prasība tiek saprasta ļoti plašā nozīmē. Savukārt, Latvijā nepastāv automātiskā mantošana. Vadoties pēc Latvijas Civillikuma 689. un 690.panta regulējuma par mantinieku aicinātais kļūst, tikai izsakot savu gribu.

Ar augstāk minēto darba autore vēlējas izklāstīt, ka ne viss Latvijas Republikas Civillikumā ir pārņemts no Vācijas tiesībām, kas ir vērtējams pozitīvi, jo pašreizējais-automātiskais mantojuma pieņemšanas regulējums Vācijā, darba autorei nešķiet pareizs.

Līdzīgs (kā Latvijā) regulējums pastāv arī Igaunijas Civillikodeksa mantojuma tiesību sadaļā. Šī likuma §104.pantā arī tiek regulētas daļas, kādas saņemtu neatņemamās daļas tiesīgie, ja tie būtu atstumti no mantojuma.¹⁰¹ Arī Igaunijas civillikums regulē gadījumus, kad mantojuma atstājējs ir tiesīgs atstumt no neatņemamās daļas tā tiesīgos. Šie gadījumi ir identiski augstāk minētajiem Civillikuma 428.pantā noteiktajiem, taču vēl Igaunijas likumā noteikts, ka

⁹⁷ Švarcs F. Intervijā "Jurista Vārda" galvenajai redaktorei Dinai Gailītei, Jurista vārds, 2009.gada 2.jūnijā, Nr.22, (565),4.-6.lpp.

⁹⁸ Büttner E., Gottwald P., Schwab D., Family & Succession Law in Germany, München : Verlag C.H. Beck, 2001, S. 140.,-141.

⁹⁹ Švemberga A., Mantojuma prasība. Jurista Vārds. 2003.gada 8.jūlijs, Nr.25/26 (283/284), 17.lpp.

¹⁰⁰ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB): German Civil Code Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p7823 , [Aplūkots: 15.05.2017.]

¹⁰¹Pārimisseadus. Igaunijas mantojuma tiesību likums. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/akt/110032016016> [Aplūkots: 08.05.2017.]

no neatņemamās daļas var atstumt gadījumā, ja tās tiesīgais ir iznīcinājis iepriekšējo testamentu vai centies to viltot.¹⁰²

Arī Lietuvas Civilkodekss ir līdzīgs Latvijas Civillikuma regulējumam. Lietuvas Civilkodeksa¹⁰³ mantošanas tiesību nodaļas 5.20.pants nosaka, ka neatņemamās daļas tiesīgie ir tuvākie ģimenes locekļi un tos nedrīkst atstumt no mantojuma. Pozitīvi, darba autores ieskatā, šķiet šis valsts tendence samazināt mantojuma daļas tā tiesīgajiem. Vadoties pēc jaunā Lietuvas Civilkodeksa secināms, ka agrāk neatņemamās daļas lielums bija 2/3 no tā, ko neatņemamās daļas tiesīgais būtu mantojis likumiskās mantošanas kārtībā, savukārt, pašlaik tā ir 1/2.¹⁰⁴ Šis fakts, liecina par Lietuvas valsts tendenci, samazināt neatņemamās daļas masu. Latvijas likumā nav grozīts neatņemamās daļas lielums, saskaņā ar Civillikuma 425. panta pirmo daļu neatņemamā daļa ir puse (1/2) no tās mantojuma daļas vērtības, kādu neatņemamās daļas tiesīgais mantotu likumiskajā kārtībā.

Šīs nodaļas sastādīšanas laikā darba autore nonāca pie atziņas, ka Civillikuma 428.panta 1. punkta nosacījumi dažkārt testatoram varētu radīt pārāk lielu slogu, jo nepieciešams pierādīt atstumšanas pamatotību. Kā arī, autore uzskata, ka par pamatu atstumšanai no mantojuma, varētu kalpot, piemēram, testatora veselības apdraudējums. Pamatojoties uz iepriekš minētajiem argumentiem, darba autore piedāvā papildināt Civillikuma 428.panta 1.punktu sekojošā redakcijā- “Augšupējais var atstumt lejupējo, ja pēdējais:

1) izdarījis noziedzīgu nodarījumu pret testatora, viņa laulātā vai viņa augšupējā dzīvību, veselību, brīvību vai godu, vai, ja tas apdraudējis testatora, viņa laulātā vai viņa augšupējā dzīvību, vai veselību.”

¹⁰² Berkmanas T., Gruodytė E., Joamets K., Kerikmäe., Pleps J., Rodiņa A. Characteristics of Estonia Succession Law. The Law of the Baltic States. Switzerland: Springer International publishing, 2017.,144.p.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: Lietuvos Respublikas likums. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687> [Aplūkots: 10.05.2017.]

¹⁰⁴Markovs P., Ragulskīte R. Lietuvai ir jauns Civilkodekss. Viļņas Universitātes Juridiskās fakultātes doktoranti un zinātniskie līdzstrādnieki- “Latvijas Vēstnesim”. Jurista Vārds, 2002.gada 29. janvāra. nr.2(235) 4.-5.lpp.

3. SPECIĀLIE ATSTUMŠANAS PAMATI

3.1. Augšupējo atstumšana

Augšupējie radnieki ir personas, kas cēlušās viena no otras ar dzimšanu, veidojot radniecību taisnā līnijā- tēvs, māte, vectēvs, vecmāte. Civillikuma mantošanas tiesību izpratnē augšupējie pieder pie otrās šķiras un manto gadījumā, kad mirušajam nav lejupējo un/vai laulātā.¹⁰⁵

Civillikuma 428. pantā minētie pamati kalpo par iemeslu, lai varētu atstumt jebkuru neatņemamās daļas tiesīgo. Šajā nodaļā darba autore analizē mantojuma atstājēja augšupējo vai laulāto atstumšanas pamatus. Šādiem gadījumiem likumdevējs ir paredzējis īpašu regulējumu, kas ir noteikts Civillikuma 429. un 431. pantā. Šie atstumšanas pamati tiek dēvēti par speciāliem pamatiem, jo tie izpaužas tikai attiecībā uz konkrētu personu loku.

Civillikuma 428. pantā norādītie atstumšanas iemesli ir spēkā ne tikai tad, kad augšupējie atstumj lejupējos, bet arī tad kad lejupējie atstumj augšupējos, taču ar atrunu, kas attiecas uz CL 428. panta piekto punktu. Šī punkta piemērošana nav saistīta ar to, vai kāds no vecākiem ir pieprasījis uzturlīdzekļus bērnam no otra vecāka tiesas kārtībā, vai arī to no abiem vecākiem būtu darījis bērna audzinātājs. Atstumšanai no mantojuma no neatņemamās daļas nav pamatojuma arī tad, ja viens no vecākiem vai bērna audzinātājs ir atraidījis sniegto palīdzību.¹⁰⁶ Autores skatījumā, šī atruna vērtējama pozitīvi, jo nereti sastopami gadījumi, kad vecāku nesaskaņu dēļ bērns dzīvo pie viena no tiem un var arī nezināt par otra vecāka sniegto materiālo vai jebkāda cita veida atbalstu. Šāda nezināšana var kalpot par iemeslu tam, ka bērns varētu vēlēties atstumt kādu no vecākiem no tā neatņemamās daļas. Vecvecāku atstumšanas pamatojums no mantojuma neatņemamās daļas var rasties saskaņā ar Civillikuma 179. panta trešo daļu, kad bērnam nav neviena no vecākiem, vai tie abi nespēj apgādāt bērnu. Vecāku nespējai apgādāt bērnu jābūt konstatētai tiesas kārtībā. Kā vecāku tā arī vecvecāku audzināšanas pienākumu saturs izteikts Civillikuma 179. panta 1. daļā. Norāde uz likuma 429. pantu, ka uzturlīdzekļi nav doti „nemaz”, tulkojuma, ka uzturlīdzekļi nav doti ilgstoši. Ja uzturlīdzekļi doti, kaut arī nepietiekoši, nelielos apmēros, tad nav pamata atstumšanai no mantojuma neatņemamās daļas.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Gīrgensone B., Joksts O., Terminu skaidrojošā vārdnīca Civiltiesībās. (Ģimenes un mantojuma tiesības), Rīga: SIA “Drukātava”, 2012, 19.lpp.

¹⁰⁶ Gencs Z., Krauze R., Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. 382.-840. p. Rīga: Mans īpašums, 1997, 62. lpp.

¹⁰⁷ Turpat.: 62. lpp.

Civillikuma 429.panta regulējumā tiek minēts termins “audzināšana”, autores ieskatā, šis jēdziens ir interpretējams plašākā nozīmē. Vai šis jēdziens sevī vispār ietver materiālos labumus ko vecāks dod bērnam, un, ja tā, tad cik gan tas ir ētiski.

Civillikuma 177.pants raksturo bērnu un vecāku savstarpējās attiecības. Šis likuma pants nosaka, ka līdz pilngadības sasniegšanai bērns atrodas savu vecāku aizgādībā. Aizgādība tiek definēta kā- vecāku pienākums rūpēties par bērnu un viņa mantu. Aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās.

Civillikuma 177.panta regulējumā teikts, ka:

“Rūpes par bērnu nozīmē viņa aprūpi, uzraudzību un tiesības noteikt viņa dzīvesvietu.

Bērna aprūpe nozīmē viņa uzturēšanu, t.i., ēdiena, apģērba, mājokļa un veselības aprūpes nodrošināšanu, bērna kopšanu un viņa izglītošanu, un audzināšanu (garīgās un fiziskās attīstības nodrošināšana, pēc iespējas ievērojot viņa individualitāti, spējas un intereses un sagatavojot bērnu sabiedriski derīgam darbam).

Bērna uzraudzība nozīmē rūpes par bērna paša drošību un trešās personas apdraudējuma novēršanu.

Ar tiesībām noteikt bērna dzīvesvietu saprotama dzīvesvietas ģeogrāfiskā izvēle un mājokļa izvēle.

Rūpes par bērna mantu nozīmē gādību par bērna mantas uzturēšanu un izmantošanu tās saglabāšanai un vairošanai.”

Augstāk tekstā darba autore izteica viedokli, ka neuzskata terminu “audzināšana” par pietiekami neregulētu. Iedomāsimies situāciju kurā bērns dzīvo pie viena no vecākiem, piemēram, mātes. Tēvs ģimeni ir pametis un bērna mātei maksā tikai valsts noteiktos uzturlīdzekļus bērna audzināšanai. Civillikuma 179.panta piektajā daļā rakstīts, ka: “Minimālo uzturlīdzekļu apmēru, kuru bērnam nodrošināt ir pienākums katram no vecākiem neatkarīgi no viņa spējām uzturēt bērnu un mantas stāvokļa, nosaka Ministru kabinets, ņemot vērā valstī noteikto minimālo mēnešalgu un bērna vecumu.” Rezultātā izveidojas situācija kurā tēvs nepiedalās bērna garīgās un fiziskās attīstības nodrošināšanā- nemāca bērnam neko par sabiedrībā pieņemtajām pieklājības normām, neiesaista bērnu dažādās ārpuskolas aktivitātēs un tamlīdzīgi. Tomēr tēvs maksā uzturlīdzekļus un katru gadu bērnam nosūta dāvanu ar kartīti. Nav tā, ka tēvs par bērnu neliekas ne zinīs, jo likumā noteiktais minimums ir izpildīts- pateicoties tēva maksātajiem līdzekļiem, bērnam ir iegādāts apģērbs, dators skolai un citas lietas. Ja minētais bērns pēc pilngadības sasniegšanas kļūtu par ļoti turīgu uzņēmēju, viņa nāves gadījumā, savu neatņemamo daļu varētu izprasīt arī tēvs. Cilvēks, kurš deva tikai minimālo, materiālo atbalstu.

Ja augstāk minētajā gadījumā iestātos likumiskās mantošanas pamats, tad no situācijas kad tēvs iegūst kādu daļu no mantas nav iespējams izvairīties. Civillikuma 404.panta otrajā daļā rakstīts, ka otrā šķirā manto mantojuma atstājēja pēc pakāpes tuvākie augšupējie. Savukārt, gadījumā, ja mantojuma atstājējs būtu sastādījis testamentu, kurā visu novēlētu mātei, tēvs joprojām varētu izprasīt savu daļu. Protams, saskaņā ar Civillikuma 429.pantu mantojuma atstājējs varētu atstumt tēvu no mantojuma, bet tādā gadījumā atstumšanas pamatotību vērtētu tiesa. Iespējams, ka tādā gadījumā tēvs joprojām saņemtu savu daļu, jo audzināšanā-uzturlīdzekļu nodrošināšanā, viņš būtu piedalījies.

Ar šo piemēru darba autore vēlējas ilustrēt situāciju, kurā uzskatāmi būtu redzams, cik nepārdomāts ir šis neatņemamās daļas institūts un, ka netiek cienīta testatora pēdējā griba.

Izpētot līdzīgu pētījumu, par šādu tēmu, darba autore saskaras ar pretēju viedokli-“uzturlīdzekļu došana un audzināšana nav viens un tas pats. Tomēr nav apšaubāms, ka audzināšanas process nevar notikt pats par sevi un nolūkā īstenot bērna normālo attīstību ir svarīgi, lai būtu iespēja to finansiāli nodrošināt. Fakts, ka tēvs, kurš nemaz nav pavadījis laiku ar nepilngadīgo bērnu, tādējādi, iespējams, radot viņam sāpes psihoemocionālā līmenī, un nav tieši piedalījies bērna audzināšanā, neatceļ faktu, ka tēvs ir pastāvīgi sniedzis bērna mātei finansiālo palīdzību, kas liecina par to, ka tēvs tomēr nebija vienaldzīgs par bērna likteni, un līdz ar to tas nevar būt par tiešu pamatu atstumšanai no mantojuma.”¹⁰⁸

Autore šim viedoklim nepiekrīt, jo uzskata, ka emocionāla saikne ir svarīgāka bērna audzināšanā nekā materiālo labumu došana. Kā arī iemesls, ka starp bērnu un vecāku nav šīs emocionālās saiknes varētu būt svarīgs pamats tam, lai augšupējo atstumtu no mantojuma.

3.2. Laulāto atstumšana

Iepriekšējās nodaļās tika apskatīti gadījumi, kuros testators no mantojuma var atstumt savus tuviniekus- vecāki bērnus vai bērni vecākus. Saskaņā ar Civillikuma 431.pantā rakstīto, bez šiem tuviniekiem ir iespējams atstumt arī laulāto, kurš nepieder ne pie vienas šķiras.

Iemesli, lai laulāto atstumtu no tā neatņemamās daļas arī ir uzskaitīti Civillikuma 428.panta regulējumā. Likumsakarīgi, ka, ja laulātā atstumšana tiek iedalīta pie speciālajiem atstumšanas pamatiem, tad pastāv vēl kāds kritērijs, kas varētu radīt iemeslu atstumšanai no neatņemamās daļas. Testators var atstumt savu laulāto no neatņemamās daļas tādos pat gadījumos, kas dod tiesību tam prasīt laulības šķiršanu.¹⁰⁹ Šādi iemesli ir minēti Civillikuma

¹⁰⁸ Trofimova J. Neatņemamās daļas tiesīgo atstumšana no mantojuma. Bakalaura darbs. Rīgā, 2016., 38.lpp.

¹⁰⁹ Krauze R., Mantojuma tiesības, 2.papildinātais izdevums. Rīga: KIF “Biznesa komplekss”, 1997., 63.lpp.

431.pantā: “Testators var atstumt no mantojuma savu laulāto aiz 428. pantā paredzētiem iemesliem, kā arī gadījumos, kad:

- 1) laulātais pārkāpis laulību;
- 2) laulātais apdraudējis otra laulātā dzīvību, veselību, sitis vai spīdzinājis viņu;
- 3) laulība ir izirusi un laulātie vairāk nekā trīs gadus dzīvo šķirti.”

Interesants darba autorei šķiet apstākļi, ka laulības pārkāpšanas fakts dod tiesību atstumt no mantojuma, turpretī nedod tiesības šķirt laulību.

Pētot vēsturiskos laulāto atstumšanas pamatus, darba autore konstatē, ka līdz 2003.gadam laulātā atstumšanas pamatus no neatņemamās daļas regulēja ģimenes tiesību sadaļas 71., 72., 74., 75. un 76.panti.¹¹⁰ Pašreizējais regulējums izveidots, jo iepriekš bija atrodama likumu nesaskaņotība. Piemēram, 431.pantā nebija saskatāms “ja laulātais pārkāpis laulību” iemesls.¹¹¹

Arī Lietuvas mantojuma tiesību regulējumā laulātais izpelnās īpašu regulējumu. Tāpat Lietuvā mantojuma atstājējs var atstumt savu laulāto no neatņemamās daļas, ja tas pārkāpis laulību. Kā arī pastāv iespēja atstumt laulāto gadījumos kad tas tieši veicinājis mantojuma atstājēja nāvi tikai, lai iegūtu no tā materiālu labumu. Atšķirībā no Latvijas regulējuma, pārdzīvojušajam laulātajam nepienākas tā neatņemamā daļa, ja pirms testamenta atklāšanās mantojuma atstājējs ir sniedzis ziņas tiesai par tā laulātā neuzticību.¹¹²

Igaunijas mantojuma tiesību regulējumā laulātais nepieder ne pie vienas šķiras. Likumiskās mantošanas gadījumā laulātais manto kopā ar pirmo, vai, ja tādas nav, tad otro šķiru. Tāpat kā Latvijā, arī Igaunijā pārdzīvojušais laulātais manto kopā ar pirmo vai, ja tādas nav, tad otro šķiru. Daļas kādās pārdzīvojušais laulātais manto ir identiskas Latvijas regulējumam.¹¹³

Secināms tas, kas mantojuma tiesību būtība kaimiņvalstīs ir līdzīga Latvijas regulējumam. Tas neapšaubāmi pierāda to, ka mantojuma tiesības nav tik daudz nacionālas kā eiropiskas.

Darba autore piedāvā Civillikuma 431.panta 2.punkta izslēgšanu. Jo jau 428.panta 1.punkts ietver sevī aizliegumu vardarbīgi izturēties pret laulāto.

Civillikuma 431.panta regulējums sniedz vēl divus pamatus, kuri dod tiesības atstumt laulāto no neatņemamās daļas- laulības pārkāpšana un laulības iziršana.

¹¹⁰ 2003.gada 1.janvāra Grozījumi Civillikumā Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/69563-grozijumi-civillikuma> , [Aplūkots: 16.05.2017.]

¹¹¹ Krauze R., Mantojuma tiesības, 2.papildinātais izdevums. KIF “Biznesa komplekss”, Rīga, 1997., 63.lpp.

¹¹² Berkmanas T., Gruodytė E., Joamets K., Kerikmäe., Pleps J., Rodiņa A. Inheritance law. The Law of the Baltic States.. Switzerland: Springer International publishing, 2017, 517.p.

¹¹³ Berkmanas T., Gruodytė E., Joamets K., Kerikmäe., Pleps J., Rodiņa A. Characteristics of Estonia Succession Law. The Law of the Baltic States. Switzerland: Springer International publishing, 2017, 144.p.

Laulības pārkāpšanas jēdzienam nav skaidri noteikta regulējuma, tāpat kā Civillikuma 428.panta 4.punktā norādītajam netikumīgam dzīves veidam. Vēsturiski pie netikumīga dzīves veida varēja pievienot faktu, ka, piemēram, meita vēl pirms laulības noslēgšana, jau dzīvo kopā ar potenciālo vīru. Mūsdienās tas būtu aplami. Ņemot vērā to, ka netikumīga dzīves veida jēdziens ir vērtējams subjektīvi, strīda gadījumos to izvērtē tiesa.¹¹⁴

Tāpat, darba autores skatījumā, būtu jāvērtē laulības pārkāpšanas jēdziens. Arī tas, pēc autores domām, ir katras personas subjektīvais viedoklis. Līdz ar ko, iespējams pat, ka šo punktu par laulības pārkāpšanu varētu izslēgt un pievienot pie Civillikuma 428.panta 4.punkta regulējuma par netikumīgu dzīves veidu. Citā zinātniski pētnieciskajā darbā izteikts līdzīgs viedoklis par netikumīgu dzīves veidu: “Laulības pārkāpšana- skatoties no morāles un tikumības viedokļa, tas varētu būt par pamatu atstumšanai – viens laulātais tik ļoti ir nodarījis pāri otram, ka otrs to nevar piedot. Laulības pārkāpšana pati par sevi kā fakts ir netikumīga rīcība, nodevība un grēks.”¹¹⁵ Šis jautājums vairāk skar laulāto privātās attiecības, līdz ar to likums šajā sfērā iejaucas maz.¹¹⁶

Speciālo atstumšanas pamatu analīzes rezultātā, darba autore nonākusi pie secinājuma, ka Civillikuma 431. panta 2. punkta regulējums ir pievienojams likuma 428.panta 1.punktam. Darba autore piedāvā izslēgt 2. punkta nosacījumu no Civillikuma 431.panta redakcijas un pievienot to, darba autores iepriekš piedāvātajai redakcijai šādā lasījumā: “Augšupējais var atstumt lejupējo, ja pēdējais:

- 1) izdarījis noziedzīgu nodarījumu pret testatora, viņa laulātā vai viņa augšupējā dzīvību, veselību, brīvību vai godu, vai, ja tas apdraudējis testatora, viņa laulātā vai viņa augšupējā dzīvību, vai veselību.”

Šādā redakcijā būtu pārskatāmāk saprotami augšupējo, lejupējo vai laulātā atstumšanas iemesli, kā arī pietiktu ar faktu, ka, piemēram, augšupējais būtu apdraudējis lejupējā veselību.

¹¹⁴ Gencs Z., Krauze R., Latvijas Republikas Civillikuma komentāri, Mantojuma tiesības (382.-840.p.) Rīga: Mans īpašums. 1997., 61.lpp.

¹¹⁵ Trofimova J., Bakalaura darbs. Neatņemamās daļas tiesīgo atstumšana no mantojuma, Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, Rīga, 2016., 40.lpp.

¹¹⁶ Balodis K., Ievads Civiltiesībās., Zvaigzne ABC, 2007., 35.lpp.

Kopsavilkums

Bakalaura darba ietvaros darba autore izvirza šādus priekšlikumus un secinājumus:

- 1) Neatņemamās daļas tiesīgo institūts ierobežo testatora pēdējās gribas brīvību.

Kad testators sastāda testamentu, tas tieši norāda, kurām personām vēlētos atstāt savu mantojumu. Tā ir testatora pēdējās gribas brīvība. Gadījumos, kad testators ir atstūmis vai testamentā nav pieminējis neatņemamās daļas tiesīgo, tas var izprasīt savu daļu. Ja tiem izdodas iegūt savu daļu, testatora pēdējā griba tiek ierobežota.

- 2) Darba autore uzskata, ka neatņemamās daļas tiesīgo institūts ir nepieciešams daļēji. Autore piekrīt viedoklim, ka ir nepieciešams pasargāt tuvākos ģimenes locekļus no palikšanas trūkumā, bet, pēc darba autores domām, palikšana bez mantojuma ne vienmēr nozīmē, palikšanu trūkumā. Tomēr, ja neatņemamās daļas tiesīgajam tiešām draudētu palikšana trūkumā, tādā gadījumā tas varētu izprasīt sev pienākošos neatņemamo daļu. Lai samazinātu testatora pēdējās gribas ierobežojumu, darba autore piedāvā Civillikuma 422. panta pirmo daļu izteikt šādā redakcijā:

“Testators savam nāves gadījumam var brīvi noteikt par visu savu mantu, ar to ierobežojumu, ka gadījumā, ja neatņemamās daļas tiesīgajiem piešķirts trūcīgo statuss, tiem atstājamas viņu neatņemamās daļas.”

- 3) Darba autore secina, ka Civillikuma 428.panta 1.punkts, izmantojams kā atstumšanas pamats, gadījumos, kad konstatēts noziedzīgs nodarījums. Autores ieskatā, par atstumšanas no mantojuma iemeslu, var kalpot arī, piemēram, psiholoģiskais terors. Autore uzskata, ka 428.panta 1.punkts, tulkojams pārāk šauri. Tādēļ, autore piedāvā papildināt Civillikuma 428. panta 1.punktu sekojošā redakcijā- “Augšupējais var atstumt lejupējo, ja pēdējais:

1. izdarījis noziedzīgu nodarījumu pret testatora, viņa laulātā vai viņa augšupējā dzīvību, veselību, brīvību vai godu, vai, ja tas apdraudējis testatora, viņa laulātā vai viņa augšupējā dzīvību, vai veselību.”

Šāds regulējums testatoram dotu iespēju atstumt neatņemamās daļas tiesīgo no mantojuma arī gadījumos, kad nebūtu noticis noziedzīgs nodarījums, bet, piemēram, testatora veselības apdraudējums.

- 4) Darba autore piedāvā izslēgt 2.punktu no Civillikuma 431.panta un, pievienot to piedāvātajai 428.panta 1.punkta redakcijai. Šādā redakcijā atstumšanas iemeslu uzskaitījums būtu pārskatāmāks.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Literatūra

1. Alksnis V., Mantojuma tiesības. Mūsu īpašums, Nr.11, 1939
2. Balodis K., Ievads Civiltiesībās., Zvaigzne ABC, 2007
3. Birziņa L. Romiešu tiesības. Otrais izdevums. Rīga, 2001
4. Birziņa L., Romiešu tiesības. Mācību līdzeklis. Rīga, 1997
5. Birziņa L., Romiešu tiesību vēsture., Rīga: LR Nacionālā Aizsardzības Akadēmija, 1996
6. Bukovskis V. Latvijas mantojuma tiesību projekts. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr.1/2, A.Gulbja grāmatu izdevniecība: Tieslietu ministrijas izdevums, 1931
7. Damane L., Zīle K. Mantojuma tiesību problēmjaudājumu aktualizācija. Jurista Vārds, 2009.gada 13.janvāris, nr. 2 (245)
8. Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktisks komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002
9. Gencs Z., Krauze R., Latvijas Republikas Civillikuma komentāri mantojuma tiesības (382.-840.p.), Rīga: Mans īpašums, 1997
10. Girgensone B., Joksts O., Terminu skaidrojošā vārdnīca Civiltiesībās. (Ģimenes un mantojuma tiesības), Rīga: SIA "Drukātava", 2012
11. Kalna S. Ģimenes un mantojuma tiesības. Tālmācības studiju kurss. Rīga: SIA „Biznesa vadības koledža”, 2009
12. Kalniņš V. Latvijas PSR, feodālisma un topošā kapitālisma laikmets XI- XIX gs. Valsts un tiesību vēsture I. Rīga: Izdevniecība "Zvaigzne", 1972
13. Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Izdevniecība, "Zvaigzne", 1977
14. Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri, pirmā daļa (I- VIII nodaļa), Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2015
15. Krauze R. Mantojuma tiesības Latvijas Republikā. Rīga: KIF „Biznesa komplekss”, 1994
16. Krauze R., Mantojuma tiesības, 2.papildinātais izdevums. Rīga: KIF "Biznesa komplekss", 1997
17. Krūmiņa I. Vai neatraidāmais mantinieks ir mantinieks. Jurista Vārds, 2008. 1. aprīlis, Nr.13,
18. Lange V., Neatraidāmie mantinieki pēc jaunā civillikuma. Rīga, 1937

19. Lazdiņš J., Latvijas privāttiesības. Raksti. Rīga: LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2003
20. Markovs P., Ragulskīte R. Lietuvai ir jauns Civilkodekss. Viļņas Universitātes Juridiskās fakultātes doktoranti un zinātniskie līdzstrādnieki- "Latvijas Vēstnesim". Jurista Vārds, 2002.gada 29. janvāra. nr.2(235)
21. Svārups D. Atstumšana no mantojuma un mantojuma atraušana necienīgām personā. Bakalaura darbs. Rīga: 2015, pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/29124/307-47077-Svarupa_Dita_ds12037.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Aplūkots: 2017.gada 16.maijā]
22. Šmite A. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, Senatora Augusta Lēbera fonds. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis (1920.-1940.) 10.sējums 1931., Faksimilizdevums. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2004
23. Švarcs F. Intervijā "Jurista Vārda" galvenajai redaktorei Dinai Gailītei. Jurista Vārds, 2009.gada 2.jūnijā, nr.22, (565)
24. Švemberga A. Mantojuma prasība. Mantojuma prasības definīcija. Jurista vārds. 2003.gada 8.jūlijs, nr. 25/26 (283/284)
25. Švemberga A. Mantojuma prasība. Neatraidāmā mantinieka prasība par neatņemamās daļas izdošanu. Jurista Vārds. 2003.gada 8.jūlijs, Nr. 25/26 (283/284)
26. Trofimova J. Neatņemamās daļas tiesīgo atstumšana no mantojuma. Bakalaura darbs. Rīgā: 2016
27. V. Bukovskis. Latvijas mantojuma tiesību projekts. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr.1/2. Rīga: A. Gulbja grāmatu izdevniecība, 1931
28. Valters P., Valsts un tiesību vēsture jēdzienos un terminos. Rīga: Divergens, 2001
29. Zīle K., Neatņemamās daļas tiesīgā jēdziens, tiesību un pienākumu saturs civillikumā. Rīga: Latvijas Universitātes 5. starptautiskā zinātniskā konference, veltīta Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 95. Gadadienai Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi. 2014. gada 10.-11. novembris
30. Romiešu tiesības. Rokraksta vietā. Latvija: b.a. ,b.i., 193-?.
31. Berkmanas T., Gruodytė E., Joamets K., Kerikmäe., Pleps J., Rodiņa A. The Law of the Baltic States. Switzerland: Springer International publishing AG, 2017
32. Büttner E., Gottwald P., Schwab D. Family & Succession Law in Germany. München: Verlag C.H. Beck, 2001
33. Ковнарева Н.Р. Римское Наследственное Право. Москва: Книжный мир, 2001
34. Поленак М., Пухан И., Акимовская, Римское право., Москва, 2000

Normatīvie akti

35. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980> , [Aplūkots: 2017.gada 18.maijā]
36. Vietējo Civillikumu Kopojums (Vietējo likumu kopojuma III.daļa.) Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā., Rīga: Valtera un Rapas akciju sab., 1928
37. Latvijas Republikas likums. “Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību”. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=75530> , [Aplūkots: 17.05.2017.]
38. Civillikums: LR likums Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> , [Aplūkots: 2017.gada 2.aprīlī]
39. 2003.gada 1. janvāra Grozījumi Civillikumā. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/69563-grozijumi-civillikuma> , [Aplūkots: 16.05.2017.]
40. Grozījumi Civillikumā 08.05.2014., pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2014/98.2> [Aplūkots: 04.05.2017.]
41. Latvijas Republikas Krimināllikums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=88966> , [Aplūkots: 2017. gada 16. maijā]
42. Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu: Ministru kabineta 2012.gada 30.marta noteikumi nr.299, Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/207462-noteikumi-par-gimenes-vai-atseviski-dzivojosas-personas-atzisanu-par-trucigu> , [Aplūkots: 2017.gada 17.maijā]
43. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: Lietuvas Republikas likums. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687> [Aplūkots: 10.05.2017.]
44. Pārimisseadus. Igaunijas mantojuma tiesību likums. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/akt/110032016016> [Aplūkots: 08.05.2017.]
45. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB): German Civil Code Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p7823 , [Aplūkots: 15.05.2017.]

Juridiskās prakses materiāli

46. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2000.gada 29.novembra spriedums lietā, Nr. SKC-526.Grām.: Latvijas Republikas Augstākās

tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2000. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2001

47. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2007.gada 31.janvāra spriedums lietā Nr. SKC-49.Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta lēmumi 2007. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008
48. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 19.februāra spriedums lietā Nr. C31409411. Pieejams: file:///C:/Users/Laura/Downloads/Anonimizets_nolemums_176022.pdf [Aplūkots: 2017.gada 15.maijā]

Citi materiāli

49. ES notāru padome. Kā saņemt paziņojumu par neatņemamās daļas pieņemšanu un atraidīšanu. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_succession-166-ee-lv.do#toc_5_4 , [Aplūkots: 2017.gada 16.maijā]
50. Eiropas Tiesiskās sadarbības tīkls civillietās un komercietās. Kas manto un cik daudz gadījumā, ja pēdējās gribas rīkojuma nav? Pieejams: https://ejustice.europa.eu/content_succession-166-lt-lv.do?member=1#toc_4 , [Aplūkots: 13.05.2017.]
51. Latvijas Republikas Labklājības ministrija. Minimālā darba alga. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/2525> , [Aplūkots: 17.05.2017.]
52. Identificētie problēmu jautājumi Latvijas Republikas mantojuma tiesību regulējumā. Testamentārā mantošana. Terminoloģiskā neatbilstība Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/7_Resursi/Petijumi/lv_documents_petijumi_Petijums_mantojumatiesibas.doc . [Aplūkots: 13.05.2017.]

Bakalaura darbs „Neatņemamās daļas tiesīgo atstumšana no mantojuma” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ Laura Censone

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: lekt. Mg. iur. Kristīne Zīle _____ _____.2017.

Recenzents:

Darbs iesniegts Civiltiesisko zinātņu katedrā _____.2017.

Dekāna pilnvarotā persona:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____.2017. prot. Nr. ____

Komisijas sekretārs/e: